

епископ Давид (Перовић)
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Београд
david@bfspc.bg.ac.rs

УДК: 27-284

ПРИМЉЕНО: 16. 09. 2016.

ОДОБРЕНО: 23. 09. 2016.

Да нам буде јасније још једно питање наше вере (Посвећено блаженопочившем патријарху српском кир-Павлу)

Сажетак: О могућим траговима римокатоличког петроцентрично-папоцентричног примата, траговима присутним у другој хвалитној стихири Службе светим славним и свехваљеним и првоврховним апостолима Петру и Павлу, која се редовно и све досад употребљава у богослужбеној православној химнографији наше Православне Цркве Српске, патријарх Павле је као епископ рашко-призренски почетком осамдесетих година прошлога века у Призрену сазнао први! Зато је он и својим клирицима у том смислу скретао пажњу на њу. А епископу Павлу је на петровски и папски примат у овој хвалитној стихири пажњу био скренуо монсињор Марко Сопи, одскора упокојени надбискуп призренски. Епископ Павле је ту стихиру на јутрењу и даље задржао у богослужбеној употреби, али је изостављао њену последњу, петроцентрично-папоцентричну фразу. Зашто је епископ Павле тада попустио одсечно? Како је то надбискуп призренски монсињор Марко Сопи могао знати да, по његовим речима, и православни у храмовима свечано исповедају Петров и папски примат? На овоме месту ми ћемо најпре покушати да у вези са тим поставимо проблем, а затим и да га у складу са нашим могућностима расветлимо. У Appendix-у на крају текста даћемо у складу са начелном темом неколике напомене у изучавању раних Минеја 11–12. века, и то у вези са њиховим етосом, као и са даљим предањским химнолошко/химнографским стваралаштвом.

Кључне речи: Минеј, служба светим апостолима Петру и Павлу, хвалитна/стиховна стихири, закључна фраза, камен вере, петро-папски примат, тумачење, преиначење, химнологија/химнографија.

Уводна скица

Проблем којим ћемо се бавити у овом раду биће ерминевтичкога карактера *закључне фразе, друге хвалијне стихири Службе Светим славним и свехваљеним и првоврховним апостолима Петру и Павлу (почетак стихири: Иже ои Оица јавлсја Божије Слово ..., закључна фраза: и камења, шеде нейосидна церкви водруженије и основаније положи), која је петроцентрично и приматоцентрично интонирана.* Она се у саставу Службе Светим Апостолима среће у јунском Минеју, присутном у богослужбеној употреби у Православној Цркви Руској, Српској, Бугарској, Грузијској,

Пољској, Словачкој, Финској, Руској Заграничној, Аутономној Јапанској и Архиепископије Охридске.

Међутим, саме *хвалијне сџихире*, и њене, (да ли?) *уметинуће закључне фразе* нема у Минејима Цркве Цариградске и Антиохијске, Александријске и Јерусалимске, Грчке и Румунске, Архиепископије Синајске и Аутономне Православне Албанске.

Ње такође нема у јунском Минеју преведеном на француски језик за православне франкофоне западно-европске Архиепископије, као ни у јунском Минеју преведеном на енглески језик за православне англофоне Америке.

Служба светим айосџолима Петру и Павлу у децембарском Минеју јерменске Цркве (празновање од 22. до 26. месеца децембра) уопште не садржи *Хвалијне сџихире* него само *Канон* празника.

I

Уводним коментаром наше теме већ смо се дотакли некадашњег преосвећеног епископа рашко-призренског и потоњег патријарха српског Павла, који је први у нас скренуо пажњу на завршетак *хвалијне сџихире Службе апостолима Петру и Павлу*. Он је лично учинио да се овај завршетак више не произноси у храмовима рашко-призренске епархије!

Њега је на тај гест подстакао призренски надбискуп Марко Сопи речима како, цитирамо: *И ви љравославни у храмовима свечано исјоведате Петров и љајски љримај!*

Он је при том мислио на завршетак *хвалијне сџихире: и камења, џеде (Петре/а) нејосџидна церкви водруженије и основаније љологи*.

*

Да ли закључна реченица *хвалијне сџихире* у црквенословенском Минеју има толико наглашену поруку о Петровој служби и о његовом примату да се може говорити и о сливеној са њом поруци примата папскога?!

Прва љруја наших питања у вези са завршном фразом поменуте *хвалијне сџихире* гласи:

Откуда *наводна* прерада и преиначење *хвалијне сџихире* путем тумачења њеног текста?

Односно, откуда по латински срочени завршетак; да ли ради подстицања петро-папског примата?

Друја љруја наших питања биће формулисана тако да нам може послужити као одговор у наговештају, или нам сугерисати виновнике накнадно сроченог завршетка текста ове *хвалијне сџихире*, или чак прераде целокупне *сџихире* састављањем једне нове.

Даље, и у складу са овом логиком, ми постављамо питање ауторства завршне фразе ове *сѣихире*. Да ли је она твореније руке која ју је тамо на-кнадно унела? Руке римокатоличког мисионара-химнографа, или римокатолицизму наклоњеног химнографа, рецимо кијевског?

Најзад, да ли је овде реч о руци раног јужноиталијанског (итало-сицилијанског) и итало-грчког латинофрона?

Коначно, да ли је можда реч о гесту једног од унионистичких химнографа-мисионара из времена латинске пропаганде на њеном врхунцу?

Наше продужено, хипотетичко питања у вези и са претпостављеним латинофроном, и унионистичким песником-мисионарем, и потенцијалним састављачима и преиначитељима помоћу тенденциозног тумачења, требало би да гласи:

Није ли неко од свих побројаних написао завршну фразу и уметнуо је у ову *Хвалијну сѣихиру* на основу тенденциозно протумачених библијских места? На пример места код Апостола и Јеванђелиста Матеја 16, 18–19: *А и ја ѿде кажем да си ѿи Петар, и на ѿоме камену сазидаћу Цркву своју, и вратиа ѿаклена неће је надвладаѿи, и Мт. 18, 18; Јн. 20, 23: Заиста вам кажем: Што ѿд свежете на земљи биће свезано на небу, и што ѿд раздријешите на земљи биће раздријешено на небу.*

На крају крајева, није ли овде реч о истом или сличном утицају на конкретном православном састављача ове *хвалијне сѣихире*, утицају којем он није био кадар одупрети се.

Одговорима се може прићи само испитивањем састава *Службе свѣтим славним и свехваљеним и ѿрвоврховним аѿосѿолима Петру и Павлу*, која се налази у издањима *Јунској Минеја*, и истраживањем рукописа саме *хвалијне сѣихире*.

**

Завршна фраза дотичне *хвалијне сѣихире* све до претпоследњег издања *Минеја* за све месеце у издању епархије шумадијске (по благослову епископа шумадијског Саве Вуковића, Крагујевац — Вршац, 1983, стр. 212) и са њим његовог последњег издања жичке епархије (*Минеј* за Јуни, уредио епископ жички Хризостом, Жича — Студеница, 2007, стр. 381), налази се на своме месту у јунском *Минеју*.

Ту спорну *хвалијну сѣихиру* садржану у *Служби* црквено-литургијског празновања *Свѣтих славних и свехваљених и ѿрвоврховних аѿосѿола Петра и Павла* са наводно спорном закључном фразом ми налазимо и у досадашњим издањима црквенословенског *Зборника црквених ѿесама* за богослужбену употребу у Српској Православној Цркви.

Ова *сѣихира* се налази на своме, другом по реду месту *хвалијних сѣихира Службе свѣтим славним и свехваљеним и ѿрвоврховним аѿосѿолима Петру и Павлу* и у најновијем репринт-издању *Минеја Руске Православне*

Цркве (Минија мјесца Јуниј. — М.: Московскиј Сретенскиј манастир, издатељство „Правило вјери“, 1996. — 591. стр. Репринтное воспроизведение изданија: Киев. В. типографији Киево-печерској лаври. /awчг года. (с допoлненијами), (на руском). Електронска адреса: *Source http://www.orthlib.info/Menaia/Rjadova-Minea/10-June/jun29.pdf/*, стр. 443).

Иста сѣихира Службе свѣтѣим айосѣолима Пеѣру и Павлу, као друга по реду хвалиѣна налази се и у јунском Минеју Грузијске Православне Цркве, како са својим почетком (*Romeli igi tamisagan ganchadnasitkhuai gvitsa, ikithvida ra*), тако и са својим завршетком (*holo klded urchvenelad agmartebat daidev da safudzvelad eklesiisa*) (*Sadgesascaulo, Ivnisi, Tbilisi, mtactminda, cminda Ninos eklesia, celi ca mtactminda*, 2001, стр. чрке-215).

Она се такође налази на истом месту и у јунском Минеју Бугарске Православне Цркве (изд. московско 1793, и кијевско 1893. год.).

***

Да завршна фраза хвалиѣне сѣихире: и камења, ѣеде неѣосѣидна цркви водруженије и основаније ѣоложи — не може бити интерполат, него да је ствар тумачења односно интерпретације, показују нам стари рукописни и штампани јунски Минеји.

Служба свѣтѣим айосѣолима Пеѣру и Павлу Минеја за Јуни Збирке рукописа манастира Дечана, бр. 33, српске редакције, средине 14. века (Д. Богдановић, *Инвенѣар ћирилских рукоѣиса Јуѣославије (XI-XVII века)*, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књига XXXI, Београд, стр. 55, бр. 632) садржи хвалиѣну сѣихиру коју истражујемо. Она је и овде друга по реду, непотпуна због оштећења листа: ...ца јаваль се Божије Слово, са завршетком и к васѣријеѣију доѣѣину ѣризва... мен на ѣеде неѣосѣидниј. Цркви уѣвр... и основаније ѣоложи (34а; Служба је на стр. 41б-49б, само што је један лист погрешно уметнут, управо 34). И овде и надаље српскословенски текст транскрибујемо савременом српском ћирилицом.

И препис Службе айосѣолима Пеѣру и Павлу (стр. 180а-194а) у јунском Минеју Дечанске збирке, бр. 39, 1390-1400 и средине XV века, српске редакције (Д. Богдановић, *Инвенѣар ћирилских рукоѣиса Јуѣославије (XI-XVII века)*, стр. 55, бр. 636) садржи исту другу хвалиѣну сѣихиру: *Иже оѣи Оѣѣца јаваль се Божије Слово... и камен на ѣеде неѣосѣидниј. Цркви уѣврждение и основаније ѣоложи* (193б).

Тако је и у препису Службе Минеја за Март-Јуни, Збирке манастира Хиландара, бр. 146, четврте деценије и последње четвртине XIV века, српске редакције (Д. Богдановић, *Кѣѣалоћ ћирилских рукоѣиса манасѣѣира Хиландара*, Београд 1978, стр. 94, бр. 146), где на 348а-348б срећемо исту другу хвалиѣну сѣихиру: *Иже оѣи О(ѣ)ѣца јавл сја Б(о)жие Слово*, и завршетком:

И камен на њеде нејосѣидни. Цркви вдружение и основание ѡложи. (Препис Службе је у основном делу кодекса, из четврте деценије XIV века, македонске редакције; српском редакцијом писани су млађи делови, из последње четвртине XIV века).

И у Минеју за Јуни-Јули Хиландарске збирке, бр. 147, четврте деценије XIV века (микрофилм А 4322), српске редакције (Д. Богдановић, *Кашалої ћирилских рукојиса манасѣира Хиландара*, Београд 1978, стр. 94, бр. 147) препис Службе има другу хвалијну сѣихиру *Иже оѣ Оѣца јавалъ се Божије Слово... и камен на ѡеде нејосѣидниј. Цркви вадруженије и основаније ѡложи* (на микрофилму нисмо успели да видимо број стране).

И препис Службе у Минеју за Јуни (Архив САНУ, бр. 290), конволут из 1490–1500. и прве четвртине 16. века, српске редакције (в.: Д. Богдановић, *Инвенѣар ћирилских рукојиса Јуѣославије (XI–XVII века)*, стр. 56, бр. 638) садржи исту, другу хвалијну сѣихиру: *Иже оѣ оѣца јавалъ се Божије Слово... и камен на ѡе десѣидни. Цркви уѣврденије ѡложи* (112а).

У препису Службе Светим аѣосѣолима Пеѣру и Павлу у Коришком поменику (Архив САНУ, бр. 123), српске редакције, из 1570–1580. године (в.: Д. Богдановић, *Инвенѣар ћирилских рукојиса Јуѣославије (XI–XVII века)*, стр. 82, бр. 1120) такође срећемо ову сѣихиру (непотпуну, јер је лист оштећен), али као прву сѣиховну, Петру, на Великом вечерњу (6а): *Иже оѣ оѣца јавалъ се... и камен на ѡеде нејосѣидниј. Цркви уѣврденије. и основаније ѡложи*).

Иста сѣихира, као друга, налази се и у Минеју за Јуни и Јули (Архив САНУ, бр. 385), српске редакције, из 16. века (Д. Богдановић, *Инвенѣар ћирилских рукојиса Јуѣославије (XI–XVII века)*, стр. 56, бр. 644): *Иже оѣ оѣца јавалъ се... и камен на ѡеде нејосѣидниј. Цркви уѣврденије и основаније ѡложи* (127а).

Тако је и у Минеју за Јуни (Архив МСПЦ 124), српске редакције, из 16. века (Д. Богдановић, *Инвенѣар ћирилских рукојиса Јуѣославије (XI–XVII века)*, стр. 56, бр. 643) где се среће иста друга хвалијна сѣихира: *Иже оѣ оѣца јавалъ се Божије Слово... и камен на ѡеде нејосѣидни. Цркви уѣврденије и основаније ѡложи* (99б).

Исто је и у Минеју за Јуни (Патријаршијска библиотека у Београду, бр. 428); из 17. века (в.: Д. Богдановић, *Инвенѣар ћирилских рукојиса Јуѣославије (XI–XVII века)*, стр. 56, бр. 654), где је на стр. 153б иста хвалијна сѣихира: *Иже оѣ оѣца јавалъ се Божије Слово...и камен на ѡеде нејосѣидни. Цркви вадруженије и основаније ѡложи*).

И у јунском Минеју, штампаном 1769. у Москви (Патријаршијска библиотека у Београду, П II 36. 873), друга по реду је хвалијна сѣихира: *Иже оѣ Оѣца јавалъсја Божије Слово... и камења ѡеде нејосѣидна, Цркви вадруженије и основаније ѡложи* (стр. 255–256).

Константинопољски патријарх Алексије Студит, који је у првој четвртини 11. века саставио посебан Типик за манастир Успења Пресвете Богородице, не помиње сѣихиру којом се ми бавимо, него помиње три хвалијне сѣихире, глас 4. подобан у Служби за 29. Јуни. Прва по редоследу сѣихира

у овом Типику трећа је по редоследу у црквенословенском Минеју за Јуни месец (*Свише зван див, а не оџи человек*) (А. М. Пентковскиј, *Тийикон љаџириарха Алексија Сџудииџа в Византији и на Руси*, Москва 2001, стр. 350–351, на руском).

Друге, спорне хвалиџине сџихире нема ни у препису *Службе Свџиџим Петџру и Павлу* (стр. 1а–6б) у пергаментном Минеју за Јуни и Аугуст, са пролозима, бугарске редакције, из друге половине 13. века, Народне библиотеке „Свети Кирил и Методије“ (Бугарска, Софија), бр. 113 (в. опис у: *Оџисџ на ржкоџиисџиџџ и сџароџечайџниџџ књиџи на Нароџнаџа библиџтека вџ Софија*. Сџстави проф. Б. Цоневџ. Софија 1910, стр. 83–85, бр. 112 (598)). Од хвалиџиних сџихира савременоџ црквенословенскоџ Минеја у том препису садржана је трећа: *Зван свише не човеком* (5б–6а). Судџћи и по горе поменутиџ српским преписима, ова сџихира се у словенској џириличној писмености, изгледа јавља од 14. века. Ње нема ни у Штерновом инципитаријуму, у коме су сабрани почечи песама из раних источнословенских минеја (*Incipitarium liturgischer Hymnen in ostslavischen Handschriften des 11. bis 13. Jahrhunderts*. Besorgt von D. Stern. Hrsg. von H. Rothe. Т. 1: А–И. Т. 2: К–П; 3: Р–Ѡ. Paderborn, Munchen, Wien, Zurich 2008).

У бугарском издању Црквеног Типика спорне сџихире такође нема. Њено место у целости заузима, са грчког на славјански јазик преведена хвалиџина сџихира — химнографско твореније Цариградског Патријарха Господина Господина Константина Првог Византијског (*Безначалнаџ Оџџца Син и Слово*) (в.: *Тийик цџерковниџ џо чину Христџови Великија Цџркве, џреведенџе с Греческаџо оџи вџџораџо џџо изданија, и џрисџособлен, (...), к славјанским цџерковним књиџам Неофийџом Иеромонахом Рилским (...), в Константинополи в Патријаршеској типографији 1853, стр. 212–213).*

Иконом и Архиеерејски Епитроп Скијатоса, вероучитељ, отац Георгиос Ригас (1884–1961) у свом *Тийику* (Патриархикон идрима патерикон мелетон, Тхессалоники 1994, на грчком) од хвалиџиних сџихира *Службе свџиџим славним и свехваљеним аџосџџолима и џрвоџрховницима Петџру и Павлу* наводи само једну сџихиру: *О ураноџџхен џџин харин, џџодобну гласа 4*. (страна 673, на грчком), која одговара црквенословенском: *С небесе блаџодайџ џриџем*.

Грчки Минеј за Јуни месец у издању *Аџосџџолске службе Јеладске Цџркве* (*Аџосџџолики диаконџа џџис еклисиас џџис Еладос*, ен Атхинес, екд. 1, 1972, екд. 4, 1985, стр. 117, на грчком) такође не садржи ову хвалиџину сџихиру.

Спорна стихира изостаје и у Минеју за православне франкофоне. Православни Француз, архимандрит Дени Гијом, познат као бивши језуитски мисионар међу православнима, данас је православац. Вери Отаца вратио се управо преведећи химнографске текстове Православне Цркве. Током припремања француске верзије Минеја Православне Цркве отац Дени у

Службу Светим апостолима Петру и Павлу није унео спорну *хвалијну сѣихиру*: *Иже оѣ Оѣца јављсја Божије Слово*. На њеном месту је стихира која је у црквенословенском минеју трећа *хвалијна*: *Tenant ta vocatio non des hommes, mais du Très-Haut* (*Свише зван див, а не оѣ човек*) (в.: *Méné de Juin*, traduction père Denis Guillaume, éd. Diaconie Apostolique, Rome, 1988, стр. 230).

Служба *свѣим славним и свехвалѣним и ѣрвоврховним аѣосѣолима Пеѣру и Павлу* у јунском Минеју за православне англофоне садржи четири *хвалијне сѣихире*, од којих је трећа по реду у црквенословенском Минеју (*Свише зван див*), друга по реду у енглеском Минеју (*Thou who wast called from on high and not by mainkind*), док друге *сѣихире* (*Иже оѣ Оѣца јављсја Божије Слово*) са проблематичним крајем тамо нема. (*The Menaion The Month of June*, Boston, Massachusetts, Holy Transfiguration Monastery 2005, стр. 149).

Спорне *хвалијне сѣихире* из црквенословенског Минеја нема и у румунском Минеју, него и у њему њено место заузима трећа по реду *хвалијна сѣихира*: *Свише зван див, а не оѣ човек* = *Cela ce de sus ai fost chemat, iară ni dela oameni*, Mineiul Lunei Iunie, edita IIIa, Bucureşti, 1927, стр. 274, или: *Cel ce sus ai frost chemat si nu de la oameni*, Mineiul pe Iunie, Editia a-IV-a, Bucuresti, 1972, стр. 274).

Загонетне *сѣихире* нема и у Минеју Антиохијске православне Цркве на арапском језику. На њено место по реду у *Служби свѣим аѣосѣолима Пеѣру и Павлу* у црквенословенском Минеју постављена је трећа по реду *сѣихира*: *С више зван див, а не оѣ човек* = *Ja men dueita min alaala^e ua lei-sa min albašar*) (в. Kitab Alminauon alžž^e alsaales, Dimašk, 1959, стр. 130).

У штампаном грчком Минеју за Јуни из 1732. (Патријаршијска библиотека у Београду, бр. 15430) такође нема спорне *хвалијне сѣихире*. И ту је на њеном месту, на стр. 119, као друга по реду уствари трећа хвалитна црквенословенског Минеја: *О екс иѣсисѣу клиѣхис, ук аѣ анѣхройон* (*Свише зван див, а не оѣ човек*).

II

Настављајући са анализом, прилажемо целокупан текст друге по редоследу *хвалијне сѣихире*, постављајући питање: да ли њену закључну фразу у светлу изложеног проблема можемо сматрати:

творевином црквено и теолошки недовољно осетљивог, или опет преосетљивог састављача, или

творевином и додатком руке анонимног *ѣѣроценѣрисѣе* и *ѣѣоценѣрисѣе*?

Језичке верзије текста *хвалијне сѣихире*, и њихова завршна, спорна фраза биће такође пропраћена анализом и коментарима.

*Иже оѿ Оѿца јавлсја Божије Слово,
коѿ мја нейшчујете войрошајуищу Христѿу;
ѿи живаѿо Оѿца Син;
јакѿ всјем усѿа доѿѿласуја, адије возѿил јеси:
ѿјемже и блажен јеси Симоне вар Иона,
возмездије ѿријал јеси,
идѿ славиѿ Боѿ сеѿѿ вјерно славјаишчија,
и к восѿријаѿију доѿѿино ѿризивајетѿ,
и камења, ѿеде нейѿсѿидна цѿркви
водруженије и основаније ѿложи.*

Апостол Петар јесте назван *сѿеном* или *каменом*, и речено да ће Христос на *ѿоме* камену сазидати своју Цркву, стоји! Али Он поред тога и упркос томе не каже да ће Цркву сазидати на Симону, сину Јонину као човеку, већ на вери чврстој као камен, каква је била Симонова вера.

Апостолово право име је Симон, син Јонин, а име Петар је изведеница и придев (*κεφα, kifa, petros*) који стоје уз име. И изведеница и придев настали су у вези са Симоновом вером у тренутку његовог исповедања Христа као Сина Божјег, и реакције самог Христа као Сина Божјег: *А и ја ѿеде кажем да си ѿи Пеѿар, и на ѿоме камену сазигаћу Цркву своју* (Мѿ. 16, 18; Мк. 3, 16; Лк. 6, 14; Јн, 1, 42).

Зато се убудуће садржај хвалиѿне *сѿихире*:

*Иже оѿ Оѿца јавлсја Божије Слово,
коѿ мја нейшчујете войрошајуищу Христѿу;
ѿи живаѿо Оѿца Син;
јакѿ всјем усѿа доѿѿласуја, адије возѿил јеси:
ѿјемже и блажен јеси Симоне вар Јона,
возмездије ѿријал јеси,
идѿ славиѿ Боѿ сеѿѿ вјерно славјаишчија,
и к восѿријаѿију доѿѿино ѿризивајетѿ,
може задржаѿи, но не и њен завршеѿак:
и камења, ѿеде нейѿсѿидна цѿркви
водруженије и основаније ѿложи,*

који се опет може *ѿромениѿи*, и то тако да уместо садашњег, један од промењених завршетака буде следећи, односно неки њему сличан:

*Тјемже ѿеде нейѿсѿидна ѿризивајем, и молимсја:
ѿ, Аѿѿѿѿле Пеѿре, ѿредлажене,
молисја ѿ нас ко Иисусу Христѿу,
Сину Боѿа Оѿца Живаѿо.*

*

Друга по реду у грчком Минеју хвалиѿна *сѿихира* (*Προσομία*) дотичне Службе, састављена је од стране Цариградског Патријарха Господина Господина Константина Првог Византијског. То јест он ју је *расмѿирио* и *исѿравио*, па унео у грчки Минеј за Јуни месец, где ѿ на гласи:

Ὁ τοῦ Ἀνάρχου Πατρὸς Υἱὸς καὶ Λόγος,
 ὅτε δωδεκάριθμον τῶν Ἀποστόλων χορόν,
 ἐν γῆ ἐλθὼν ἐξέλεξατο, ἠρώτα τοῦ τους·
 Τί να με λέγουσιν εἶναι ἄνθρωποι;
 τό τε καὶ ὁ πρόκριτος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος,
 θεολογῶν ἀνεκὴ ρυξέ, τρανώσ βοήσας·
 Σὺ εἶ Ἡριστός, τοῦ ζῶντος Θεοῦ Υἱός·
 ὅθεν ἀξίως μακαρίζεται,
 ὡς ἐξ ὕψους λαβὼν ἀποκάλυψιν,
 καὶ τὸ κράτος τοῦ λυεῖν,
 καὶ δεσμεῖν τὰ αμαρτήματα.

Или у преводу на црквенословенски:

Безначалнаῖο Οἰῖца Син и Слово,
 јеῖда дванадесјатичислениј Аἰοσίолов лик,
 на земљу љришед избра, воῖрошаше тῖјех:
 Коῖο мја плаῖοљуῡи челоџеци диῡи?
 Тоῖда и лучишј Аἰοσίолов Пеῡр,
 доῖословсῖвуја оῡвјешча, јасно возоῡив:
 Ти јеси Хрисῖос, живаῖο Боῖа Син.
 Тјемже досῖοјно удлажајеῡсја,
 јако свише љријем оῡкровеније,
 и власῖ рјешииῡи,
 и вјазаῡи соῡрјешенија.

За разлику од завршне фразе хвалиῡне сῖихире садржане у грчком Ми-
 неју (издања Аἰοσίолики диакониа тῖис еклисиас тῖис Еладос, ен Атхинес,
 1972, 1985, стр. 117, на грчком):

ὅθεν ἀξίως μακαρίζεται,
 ὡς ἐξ ὕψους λαβὼν ἀποκάλυψιν,
 καὶ τὸ κράτος τοῦ λυεῖν,
 καὶ δεσμεῖν τὰ αμαρτήματα.

за разлику од исте фразе садржане у преводу на црквенословенски језик:

Тјемже досῖοјно удлажајеῡсја,
 јако свише љријем оῡкровеније,
 и власῖ рјешииῡи и вјазаῡи соῡрјешенија.,

за разлику од завршне фразе у преводу на српски језик:

Заῡо је досῖοјан сматῖраῡи се блаженим
 као онај који с висине љрими оῡкривење
 и власῖ дрешииῡи и везиваῡи ῖрехе.,
 (Мῖ. 16, 19),

сῖорна завршна фраза хвалиῡне сῖихире (Иже оῡи Оῡица јавлсја Божије
 Слово) Службе Аἰοσίолима у црквенословенском Минеју:

и камења, тῖеде нейосῖицна цркви
 водруженије и основаније ῡоложи.,

у поређењу са приказаном завршном фразом стихире у грчком Минеју коначно, неповратно отпада, и зато би било безболно заменити је другом закључном фразом!

III

У наставку ћемо испитати три проблема, у жељи да се приближимо решењу *евентуалној* питања порекла завршне фразе *хвалијне сѝихире*, друге по редоследу у црквенословенском Минеју.

Проблем:

1. Настанка култа, односно старине празника светих апостола Петра и Павла, и то на основу датирања оних делова *минејске Службе* који нам то испитивање кроз химнографију дозвољавају,
2. ауторства све четири *хвалијне сѝихире Службе*, те самим тим и ауторства *сѝихире* која нас занима, и
3. ауторства *хвалијне сѝихире* (*О ѡу Анарху Паѝрос Иос ке Лоѝос*) *ѝрийисаној* Цариградском Патријарху Константину I Византијском, коју је он *расмоѝрио* и *исѝравио*, и која се отада налази у грчком Минеју, и то у две *Службе*:
  - а.) *Свеѝим славним и свехваљеним и ѝрвоврховним аѝосѝолима Пеѝру и Павлу* (в.: *Минеон ѡу Иуниу*, екд. Апостоликис Диакониас, ен Атхинес, екд. 1, 1972, екд. 4, 1985, стр. 117, на грчком), и
  - б.) *Сабору свеѝих славних и свехваљених дванаестѝ Аѝосѝола*, и то као друга по редоследу *самоѝласна Сѝиховња сѝихира* (*Исѝо*, стр. 118).

*

1. По мишљењу протојереја, проф. Лазара Мирковића *кулѝ св. Пеѝра и Павла ѝосѝојао је одмах иза њихове смрѝи*, и да нема ни једној месецеслова од најсѝаријих на *Исѝоку* и на *Зайаду*, у коме не би било овоѝа ѝразника... *Од ѝојединих аѝосѝола у IV и V веку оѝѝецирквено расѝросѝрањење добила је усѝомена аѝосѝола Пеѝра и Павла. ... Данас се слави усѝомена св. аѝосѝола Пеѝра и Павла 29. јунија, ѝрема ѝредању, ѝо коме су оба аѝосѝола у Риму за Нерона у исѝи месечни дан ѝреѝрѝели мученичку смрѝи* (*Хеорѝолоѝија*, Београд, 1961, стр. 246).

Током друге половине Првог хришћанског Миленијума настајале су црквене песме везане за овај празник.

Јован Монах (Дамаскин) (7–8. век) написао је два *Канона*, један Апостолу Петру, други апостолу Павлу, *славу на Госѝоди возвах Малоѝа и Великоѝа вечерња и сѝихиру на лиѝији*, Андреј Критски и Јерусалимит (7–8. в.) *сѝихире на лиѝији* и на *сѝиховње*, Арсеније (9. в.) *сѝихире на лиѝији*, Герман (8. в.) *сѝихире на лиѝији*, Византије (цар Лав Мудри) (9–10. в.) *славу на лиѝији*, Јефрем Каријски *славу на сѝиховње*, Косма монах (7–8. в.), *славу на хвалиѝе*, Андреј Пир *сѝихире на Госѝоди возвах на великом вечерњу*.

Кардинал Pitra (19. в.) је издао *Кондак светим аџосџолоима Петџру и Павлу од неџознаџоџ џесника* (Analecta sacra, I, стр. 549–554). (Уп. Лазар Мирковић, *Хеорџолоџиџа*, Београд, 1961, стр. 247).

2. Други том (с. 879) инципитариума Кијевских штампаних Минеџа (1893–1894. г.) садрџи incipit: *Иџе оџи Оџџца џавлџџа Божиџе Слово*, с обџашњењем да се ова *сџџихира* налази у Питрином издању на грчком и латинском језику. Ми је доносимо према том издању:

Εἰς αἴνους στιχ. ἦχος δ.
 Ὁ ἐκ Πατρὸς διλωθεὶς τὸ ν Θεὸ ν Λό γον,
 τί να με νομί ζετε;
 διερωτῶντι Χριστῶ,
 Σὺ ὁ τοῦ ζῶντος Πατρὸς ς Υἱὸς ς,
 ὡς πά ντων στό μα
 θεηγορῶν, εὐθὺς ς ἀνεβό ησας:
 διὸ καὶ μακά ριος,
 Σί μων Βαριωνᾶ,
 ἀντιμισθί αν κεκό μισαι.
 εἰ γὰ ρ δοξά ζαι
 Θεὸς ς τοῦ ς τοῦτον πιστῶς δοξά σαντες,
 καὶ πρὸς ἐπάθλων
 δαψί λειαν, καλῶν καὶ πέ τραν,
 εὔ ν σοι ἀκαταί σχυνητον
 ἐκκλησί ας τή ν εὔ δραν
 ὁ θεμέ лиος ἐπή ξατο.

Ad Laudes.

Edoctus a Patre, de Verbo Deo, tu interroganti Christo: "Quem me existimatis? — Tu es viventis Patris Filius,,,"statim ut os omnium et a Deo afflatus, axclamavisti. Propterea et tu, Beate Simon Ionaе fili, praemium meritis respondes recepisti. Si enim glorificat Deus eos qui gloriam ipsi fidelemdederunt, ideo postcontessam certaminum mercedem, te praeterea Petram vocans, in te cathedram Ecclesiae confundi nesciam, qui ipse fundamentum est stabilivit.

(В.: Pitra, J. В. *Hymnographie de l' Eglise Grecque*, Rome, 1867, стр. СХХІХ).

Међутим, кардинал Питра нам не говори на овоме месту о овој *сџџихири* ништа друго до да је она *хвалиџџина*, и четвртога гласа, тако да смо за сада ускраћени за податак о времену њеног настанка.

С обзиром да се она појављује на грчком језику, требало би да се ради о њеној древности! Но ми о томе бар засад немамо драгоцених података!

Мариџа Јовчева, познати дугарски филолог, каже у вези са њом да се у инципитариуму Софрониџа Евстратиадиса ова стихира цитира у сериџи од шест песама 4-га гласа по општем моделу (но њој се чини да оне нису *хвалиџџине*, и цитира да тај приручник не садрџи њихову тачну позициџу). Тамо је указано само на то да се сериџа налази у следећим грчким рукописима:

Paris. Gr. 1569, Paris. Gr. 345 и Athos Lavrae Г 74, Д 4, Th (тхита) 32, К 198, W (омега) 147. Евстратиадис, С. *Тамион Екклисџасџџикис Пиисеос*. — *Еккли-*

сиастѣикос Фарос, 51, 1952, стр. 44, на грчком) (цитирано према машинском тексту Марије Јовчеве).

По мишљењу М. Јовчеве ово песмопјеније по свему судећи ушло је доцније (после 14. века) у словенску књижевност. Она га не налази у инципитариуму Штерна, у којем су иначе сабрани почетци из разних источнословенских (рецимо Кијевских) Минеја (Incipitarium liturgicher Himnen in ostslavischen Handschriften des 11. bis 13. Jahrhunderts. Besorgt von D. Stern. Hrsg. von H. Rothe. T. 1: A–X. T. 2: K–Π; 3: P–Tx (Тхита). Paderborn — München — Wien — Zurich, 2008.).

3. Проблем ауторства све четири хвалијѣне сѣихире Службе Пејѣру и Павлу, те самим тим и ауторства друге по реду сѣихире: *Иже оѣи Оѣица јавлсја Божије Слово* засад остаје решив само у мери у којој се ми можемо ослонити на преподобног Вартоломеја (аве, или монаха или Маломастиса — alias-а Каломитиса, Вартоломеја Кутлумушког, последњег издавача Минеја (побожног аве Студитског, светог Вартоломеја Grottaferrat-ског, светог Вартоломеја састављача Типика?), у којима се налази и шест љодобних сѣихира? На њега се опет ослањамо и као на једног од писаца мноштва (32) Канона двојици *Свеѣих славних и свехваљених и ѣрвоврховних Аѣосѣола Пејѣру и Павлу* (његов Канон за 29. Јуни, на *Повечерју* в. у Office du XXIX Juin, у: Pitra, J. В. *Нутноgraphie de l' Eglise Grecque*, стр. 79–84; такође CLIII, стр. 42, 57, 59, 62, 67, 77 — Vita S. Bartholom. cur. Sciomari, Rom. 1728, у: Index melodorum).

Исти проблем, ауторства хвалијѣних сѣихира, остаје решив и у мери у којој се ослањамо на светог Јована Дамаскина као писца два Канона *Свеѣѣим славним и свехваљеним и ѣрвоврховним аѣосѣолима Пејѣру и Павлу* (Office du XXIX Juin, у: Pitra, J. В. *Нутноgraphie de l' Eglise Grecque*, стр. 82 и LXXXVI–LXXXVII).

На месту предвиђеном за хвалијѣне сѣихире ми код Pitre наилазимо на три песмопјенија: *О ураноѣхен ѣин харин гедеѣменос* — Coelitus hic gratiam nactus erat — *С небесе блаѣодатѣ ѣријем*, *О екс иѣсисѣу клиѣхис* — Hic ad Altissimo — *Свише зван див и О хрисѣокирикс, сѣавру кавхима ферон* — Tu Christi praeso, in cruce gloriarisuperbis — *Хрисѣоѣройовједник сиј, кресѣѣнују ѣохвалу носјај* (Pitra, J. В. *Нутноgraphie*, LXXXVI–LXXXVII), но не и на четврту по броју, а другу по редоследу у црквенословенском Минеју за 29. Јуни, чијим се пореклом бавимо.

Ми њу налазимо код Питре као једину *Хвалијѣну сѣихиру* уврштену у *Troparia praecedentibus Canonibus inserta* (Pitra, J. В. *Нутноgraphie*, CXXV и CXXIX) песничког дела Јована Монаха: *Канон ис ѣон аѣион Пејѣрон ѣон корифеон* (*Исѣо*, CXXXVII — CXXIX).

Међутим, треба нагласити да је Косма монах написао *Славу на Хвалиѣѣ*, и да се она налази и овде, код Питре (*Нутноgraphie*, LXXXVII).

Да ли је Арсеније, епископ Керкире (Крфа, 9. век) написао спорну *Хвалијну сѣихиру* којом се бавимо (то јест њеним завршетком) у овом раду, или није, ми засад нисмо у стању да то и докажемо!

Али потврђујемо да је он аутор неких од *сѣихира* у часѣи *аѣосѣола Петра и Павла*, и то указивањем на професоре, претходнике у истраживању, Архимандрита Кипријана (Керна) (*Изабрана лиѣурѣичка дела*, Шибеник 2009, 49) и протојереја Лазара Мирковића (*Хеорѣолоѣија*, Бгд., 1961, стр. 247).

С друге стране, ми остајемо без одговора на још једно важно питање:

Да ли је Арсеније аутор само *сѣихира* на *лиѣији* празника Петра и Павла, или бар једне од *хвалијних сѣихира*, макар саме друге по реду *сѣихире* (*Иже отѣ Оѣица јавлсја Божије Слово*)?!

Тако наш основни проблем и даље остаје нерешен, но он и даље наставаља да заокупља нашу пажњу чињеницом да је Цариградски Патријарх Константин I Византијски, који је живео у 7. веку (675–677), означен као аутор *хвалијне сѣихире* (*О ѣу Анарху Паѣрос Иос ке Лоѣос*). Уз указивање на питање њеног аутора који ју је *расмоѣрио* и *исѣравио* својом руком провлачи се и чињеница да се она нашла у грчком Минеју као *ѣросомиа* друга по реду, као и да се она као *сѣиховна сѣихира* нашла и у *Синаксису свеѣих славних и свехваљених Дванаесѣи Аѣосѣола*, опет као друга по реду.

4. Што се тиче ауторства те *сѣихире* (*О ѣу Анарху Паѣрос Иос ке Лоѣос*) приписане Цариградском Патријарху Константину I Византијском, са којом се срећемо у *Службама*:

а.) *Свеѣим славним и свехваљеним и ѣрвоврховним аѣосѣолима Петру и Павлу* (в. Минеј за Јуни, екд. Апостоликис Диакониас, ен Атхинес, екд. 1, 1972, екд. 4, 1985, стр. 117, на грчком), и

б.) *Сабору свеѣих славних и свехваљених дванаесѣи Аѣосѣола*, и то као друга по редоследу *Сѣиховњих сѣихира* (Исто, стр. 118),

– ми по том питању оскудевамо у чињеницама.

Заправо ми не знамо чији је то, и који је то текст патријарх Константин I Византијски имао пред собом као предложак да би га могао *расмоѣриѣи* и *исѣравиѣи*.

Да ли је реч о самој *сѣихири* (*О ѣу Анарху Паѣрос Иос ке Лоѣос*), чији је одређени део патријарх *расмоѣрио* и *исѣравио*, а коју је целу он и *ѣрерадио*, или ју је опет изнова *наѣисао*, засад нам такође недостаје одговор на та питања.

Па када се узме у обзир и неподударност времена у коме је Константин I Византијски патријарховао и времена када је *сѣихира* *расмоѣрена* и *исѣрављена* из одређеног разлога, рецимо због њеног пренаглашеног пропетровско-папског духа...? — наше недоумице се још јаче испољавају.

Поближе, тај загонетни, нама непознат текст на који је патријарх реаговао, не координира временски са самим патријарховањем Константина

I цариградског и Византијског. Јер у времену друге половине седмог века (675–677), дакле за његова патријарховања, латинско богословље о петроцентрично-папоцентричном примату није било развијено попут познијег, средњовековног, догматизованог и фундаментализованог.

Зато нам се чини логичним да је састављач (*хвалијине/сѣиховне*) *сѣихире* (*О ѿу Анарху Паѿрос Иос ке Лоїос*) могао бити само:

- а) неко ко се позније заклонио иза Патријарховог имена,
- б) неко ко је пред собом имао химнографски текст, претпостављамо, петро-папски интониран и конотиран, и опет,
- в) неко ко је био вичан полемикама, било са латинофронима и латинским мисионарима-химнографима, било са петро-папским идеолозима-фундаменталистима.

Нама се дакле у анализи ових чињеница само дозвољава да претпостављамо да спољашњи доказ о времену живљења цариградског патријарха Константина I Византијског, и унутрашњи доказ да он није могао *расмоѿриѿи* и *исѿравиѿи* њему и нама један несавремен и непознат (по настанку текст позније црквене проблематике) морају искључити патријарха Константина I као аутора *сѣихире* (*О ѿу Анарху Паѿрос Иос ке Лоїос*). И да зато у целу ову перипетију мора бити укључен познији, нама непознат аутор, који се иначе заклања иза титуле и имена помињаног Патријарха.

IV

Настављамо да се распитујемо о смислу завршне фразе (*и камења, ѿебе нейосѿидна церкви водруженије и основаније ѿложи*) *хвалијине сѣихире* (*Иже оѿи Оѿѿца јавлсја Божије Слово*), фразе коју повезујемо са сочињенијем које је Цариградски Патријарх Константин I Византијски *расмоѿрио* и *исѿравио*. При том ми ћемо покушати да уместо недвосмисленог одговора дадемо бар један адекватан коментар.

Наиме, да ли је нечија рука раније стварно написала ову, или неку другу *Хвалијину сѣихиру* на грчком — а цариградски патријарх Константин Први Византијски ју *расмоѿрио* и *исѿравио* прерадивши је, или сачинивши нову *Сѣихиру* на грчком језику?

Да ли је спорна *хвалијина сѣихира* на црквенословенском, са, ето туђим и неприхватљивим завршетком остала у издањима црквенословенског Минеја, са надом њеног састављача да ће она дуготрајном употребом међу православнима постићи жељени, унионистички циљ, *ѿакође је ишћање овде и сада*.

Расуђујући о тим чињеницама на овај начин претпостављамо да би управо такав могао бити историјат порекла *расмоѿрене* и *исѿрављене хвалијине сѣихире* на грчком (*О ѿу Анарху Паѿрос Иос ке Лоїос*), као и сам разлог опстојавања *хвалијине сѣихире* у *Служби светѿим и свехваљеним* и

йрвоврховним айосїолима Пеїру и Павлу на црквенословенском језику (Иже ої Оїца јавлсја Божије Слово). Наравно, са њеним завршетком: *и камења, їебе нейосїидна церкви водруженије и основаније йологи.*

*

Какав-такав закључак о *хвалиїној сїихири* из црквенословенског Минеја за Јуни месец могао би се назрети на основу чињеница:

- а) њеног историјата и ишчитавања самог текста;
- б) текста садржаног у грчком Минеју, и
- в) текста садржаног у Типику Церковном *йо чину Христїови Великија Церкве*, издатом в *Констїанїинополи, в Паїријаршеској Тийїографији*, 1853. године (стр. 212–213, астериск-напомена).

Какав-такав закључак би се појачао и благодарећи чињеници да Архимандрит Дени Гијом такође није превео другу *хвалиїну сїихиру* из црквенословенског Минеја за потребе православних франкофона (*Méné de Juin, traduction père Denis Guillaume, éd. Diaconie Apostolique, Rome, 1988, стр. 230*).

Онда претпоставимо да је он знао за спорност завршетка *хвалиїне сїихири* (*и камења, їебе нейосїидна церкви водруженије и основаније йологи*).

Даље, видели смо да спорне *хвалиїне сїихири* нема ни у јунским Минејима:

англофонском (*The Menaion The Month of June, Boston, Massachusetts, Holy Transfiguration Monastery, 2005, стр. 149*),

румунском (*Mineitul Lunei Iunie, edita Па, București, 1927*),

арапском Антиохијске Православне Цркве (*Kitab Alminauon alžz^e alsales, Dimašk, 1959, стр. 130*),

и бугарском пергаментном друге половине 13. века (Минеј 113, НБКМ — Софија).

Напоследку, ове *хвалиїне сїихири* нема ни у *Тийикону* патријарха Алексија Студита прве четвртине 11. столећа (А. М. Пентковскиј, *Тийикон йаїриарха Алексија Сїудийа в Визанїии и на Руси, Москва 2001, стр. 350–351*).

V

Истраживање целокупног проблема настављамо у правцу неколиких јеванђелских и апостолско-епистоларних указа као доказних и чињеничних материјала да Апостол Петар није имао апстрактну начелну улогу у заједници Апостола, већ конкретну! И да он не иступа испред осталих Апостола само зато да би све њих заувек бадио у засенак и на маргине Апостолске, и Једне Свете, Саборне Цркве Христове.

Овде ћемо обухватније анализирати један лични став кардинала Валтера Каспера, који је он заузео у књизи: *Не њостоје два Христѡа — Беседе и ѡредавања* (Београдска надбискупија, Београд, 2004, стр. 26).

Читамо у Светом Писму: *А и ја ѡебди кажем да си ѡи Пеѡар, и на ѡо-ме камену сазигаћу Цркву своју, и враѡа ѡакла неће је навлатаѡи (Мѡ. 16, 18; Јн. 1, 42; Еф. 2, 20; Ис. 8, 14; 28, 16; Мѡ. 21, 42; Пс. 118, 22; Рим. 9, 33; 10, 11. 1; Пѡ. 2, 6, 7; Дап. 4, 11). И даћу ѡи кључеве Царсѡва небескоѡа: и шѡо свежеш на земљи биће свезано на небесима; и шѡо раздријешиши на земљи биће раздријешено на небесима (Мѡ. 16, 19). Заиста вам кажем: Шѡо ѡод свежеште на земљи биће свезано на небу, и шѡо ѡод раздријешеште на земљи биће раздријешено на небу (Мѡ. 18, 18; Јн. 20, 23.).*

Христова реч-обећање: *И даћу ѡи кључеве Царсѡва небескоѡа: и шѡо свежеш на земљи биће свезано на небесима; и шѡо раздријешеш на земљи биће раздријешено на небесима*, обоје записано код Јеванђелиста Матеја (16, 19), доимала би се неупоредиво директнијим и недвосмисленијим само у случају стратегије пројектовања папског примата, поготово прибегавањем поређењу горњег места и Матејевог претходног стиха: *А и ја ѡебди кажем да си ѡи Пеѡар, и на ѡо-ме камену сазигаћу Цркву своју, и враѡа ѡакла неће је навлатаѡи (Мѡ. 16, 18).*

Али је очигледно да то није била намера Јеванђелиста Матеја. Ту је Симон назван *Пеѡром* или *Сѡеном* у вези са оснивањем Цркве; оснивањем не на Симону лично, него на *Симоновој вери ѡврдој као камен*.

Међутим, речено не односи се само на Апостола Симона, и не само на њега лично! Четворица Јеванђелиста показују довољно убедљиво да се Симонова власт дрешења и везивања приписује и свим осталим Апостолима, а затим и свим осталим пастирима.

Да се ради о богословљу Апостола Петра чврстом као камен, на коме је сазидана непоколебива Црква, види се и из следећих стихова *Блажена*:

*На камени ѡвојеѡо доѡсловија
водрузи Владика Исус Церков неѡреклону
в њејже ѡја аѡсѡоле Пеѡре славим.*

И опет, да је реч о Петру као апостолском судији и копредседатељу Христовом на Страшном Суду видимо из исказа:

*Јако ѡредолиши аѡел, Пеѡар в ѡјелеси,
во свејѡлом до ѡришесѡвији сеѡ Хрисѡос Боѡ,
судију же и сосједашеља биѡи рече.*

Конкретизујући целокупан исказ, упитаћемо се: ако су латински богослови и пројектанти папског примата у акту његовог апсолутизовања пропустили прилику да се отимају о Царство Божије, зар се није могло и морало десити да су исти у отимању само о Апостола Петра, но не и о Симона Апостола, релативизовали и први и други стих, те да су тако *ѡречули* оно што је Господ заиста рекао и о Петру и о Симону, сину Јонину?!

*

Латински богослови и пројектанти папског примата као да игноришу чињеницу да Господ никада није ни наговестио, акамоли изговорио да ће Симон, односно Петар, постати начелник римских папа и њихово извориште; као ни то да ће се римски папа обавезивати да се поистовећује са Апостолом Петром! И опет са њим више неголи са иједним од осталих Апостола.

Бољем расуђивању петроцентриста и папоцентриста у римокатоличкој Цркви могло би помоћи подсећање на речи апостола Павла: *Пазиће да вас ко не обмане философијом и њразном њријеваром, њо њредању њудском, њо науци свијетља, не њо Христју* (Кол. 2, 18).

Сем тога, стоји чињеница да се тек после три Христова питања постављена Петру да ли воли Господа, и после трикратног враћања Симона, сина Јонина, у апостолско достојанство од стране Господа Петру допушта да напаса Његове јагањце и овце, и да их чува (Јн. 21, 15–17). Али опет не искључиво он, него и сви други, који су итекако волели Христа, понајпре *ученик која Исус њубљаше, који се и на вечери наслони на њрса њејова* (Јн. 21, 20).

Христова воља и хтење да и он, Апостол Јован, остане *док Он, Христос, не дође*, те самим тим и остали Апостоли, а не само Апостол Петар, чини излишним Петрово питање: *Госјоде, а шјија ће овај?* (Јн. 21, 21). Отуда Христова реакција — *Ако хођу да он осјјане док не дођем, шјија је шјеби до шјоја?* — која Апостолу Петру укида сваки вид предоминантног или супериорног права над осталим Апостолима.

Позив Петру — *Ти хајде за мном* — подједнако се упуђује и свим осталим Апостолима (Јн. 21, 22), те га тако треба и схватити!

**

Наше друго позивање било би позивање на обе *Посланице* Апостола Петра, за које, наглашавамо, кардинал Валтер Каспер тврди да у њима *јосјоји чијјава једна њејровска ѡтрадиција* (*Не јосјоје два Христја — Беседа и ѡредавање*, Београдска надбискупија, Београд, 2004, стр. 26).

Док се у свом наглашавању новозаветних *јознајих месја о Пејру као сјени и кључару* кардинал Валтер Каспер изражава конкретну (*Циј. д.*), он у речи о *Посланицама* Апостола Петра не поступа тако (*Исјо*).

Исказ кардинала Валтера Каспера о *јосјојању чијјаве једне њејровске ѡтрадиције ојисане у Првој и Друјој јосланици ајосјола Пејра* итекако је предимензиониран! Зато што тај исказ ставља самог Апостола Петра у позицију да он сам у њима даје сведочанстава о сопственој, *јоседној, њејровској служди* као примату, и да још за свога живота утире пут догмату над свим догматима у Римској Цркви. Петро-папском догмату у тесној вези са самопрокламованим наследником путем сукцесије.

Како вредновати овај став? Будући да је у римокатоличкој свести петровски примат синоним за папски, и кардинал Каспер понавља исто то о петровској служби у Цркви — да је она равна папском примату у Цркви, и обратно, да је примат папска служба у Цркви.

При том он износи и своје лично уверење, као и уверење многих теолога и дискута: да постоји само једна озбиљна догматска разлика и један прави догматски проблем између Истока и Запада: ишћање примата у Цркви.

И опет: да је за некаатоличке хришћане ишћиво највећа преграда на путу ка јединству (Ист), и са тим је апсолутно сагласан.

Када је реч о обема пастирским Посланицама Апостола Петра, довољно је само пажљиво, а не грчевито и девосионално (римокатолички обичај изумевања и умножавања облика побожности, култова и догмата) прочитати их, па закључити да у њима нема неуралгичних тема нити места који би били прототип свим потоњим, типично римокатоличким неуралгичним темама и местима; понајпре и најпосле не теми ишћироценџичној/ишћоценџичној.

Апостол Петар у својим Посланицама говори о Божјем Домостроју спасења, и истовремено га тумачи ишћрејан Духом Светим (2. Пт. 1, 21), и то тако што не престаје да о сили и доласку и величанству Госода Исуса Христа ишћално најомиње вернима (2. Пт. 1, 12, 15), које он и светим и царским (царственим) свешћенством, родом изабраним, народом светим и задобијеним да објави ишћину назива (1. Пт. 2, 5, 9); као и да ће он ово чинити и после своја одласка (2. Пт. 1, 15).

***

Наше треће позивање јесте позивање на западне богослове, и то из угла изворности њихових списа. Наиме познат је обичај тенденциозног кварења изворних списа од стране исполитизованих паписта — настављача школе кривотворења докумената — школе чијим се оснивачем сматра папа Григорије VII.

Списи источних, јелинских Отаца о исхођењу Духа Светога такође нису били поштеђени кривотворења од стране папских теолога; а они су фалсификовали места о исхођењу Духа Светога интерполатом и од Сина.

Док у вези са разоткривањем намерних кварења оригиналних светоотачких списа интерполацијама унутар светоотачких вероисповедних речи од стране папских богослова треба поменути часно име човека који је скретао пажњу на ту праксу: име Адама Зерникаве (*Православно-богословскија ишћедованија об исхождении Свјјшћаю Духа ошћ Одною шћолко Ошћца, Адама Зерникава*). Перевод с латинскога, Том I, Почаев, 1902, на руском. Ово дело је замишљено и написано на латинском језику: *Tractatus theologicorthodoxi de processione Spiritus Sancti a solo Patre, elaborati auctore Ada-*

mo Zoernikov, Baturini in parva Russia, anno 1682. — Regiomonti 1774. — (Regiomontum — Кролевец, тепер Кенигсберг), и објављено у два тома — н. н.).

***

Што се покојног надбискупа призренског Марка Сопија тиче, ваља нагласити то да он тврдњом да *и њравославни хришћани у храму, свечано исповедају Пејтров њримати*, у ствари претпоставља следећу ствар! Да се православнима може удомити папски примат као догмат. При том се он, упркос својој потенцијално-елементарној обавештености о изазовности *хвалијне сѡихире* код православних, не устеже да изазове перипетију, па посеже за њеном завршном, закључном, спорном фразом (*и камења, ѡеде њеосѡидна цѡркви водруженије и основаније ѡложи*).

Но свршеном ствари ми можемо сматрати само то да је надбискуп по својој амбициозности закључну фразу *о ѡиѡању ѡримати* разумео *ѡеѡроценѡрично*. И опет, да је ту фразу слио са ѡајским ѡриматиом, чинећи је ексклузивно *ѡаѡценѡрично*! Због тога је закључна фраза друге *хвалијне сѡихире* жарашно место и у њој самој, и у *Служби свѡим аѡсѡолима Пеѡру и Павлу!*

На шта је монсињор наиме положио наду? На то да православни неће разумети јеванђељско и еклесиолошко значење ове *ѡразничне Службе*, садржане у црквенословенском јунском *Минеју*, те да ће сами наставити, по његовим речима, *да ѡризају ѡеѡро-ѡајски ѡримати*.

VI

Имајући у виду спорни-донекле *сѡиѡјевски* завршетак *хвалијне сѡихире* са његовом *ѡеѡроценѡричном/ѡаѡценѡричном* конотацијом, треба дати и приказ свих оних многобројних исказа садржаних у *Служби свѡим аѡсѡолима Пеѡру и Павлу* који се тесно дотичу улоге и положаја светих апостола Петра и Павла, али и свих осталих апостола.

Једноставно, трезвеноумља ради, потребно је у целини ослушнути богословске акценте, значења и дух ове *Службе* у вези са двојицом прворовних апостола.

*

На *Малом Вечерњу* на *Госѡоди возвах*, на почетку друге *сѡихире* стоји:

Дал јеси уѡвержденије, Цѡркви Твојеј, Госѡоди, Пеѡрову ѡвердосѡи, и Павлов разум (...) и обоих доѡѡласије испѡиное (...) Тјемже ѡајноводими оѡи обоих (...) (наше наглашавање).

Прва *сѡихира* на *сѡиховне* садржи следећи исказ:

Пеѡр, е Аѡсѡолов основаније, камењу Хрисѡови Цѡркве (...)

Трећа сѣхир:

Пеѣре, верховниј учениче, Павле, Ајосѣолов исѣолненије, ѡрвији ѡројоведници (...)

Слава, ѣлас 4:

Христѣос ѡја ѡрваѣо избрав, Пеѣре, основиѣе вјери вјенча ѡја (...)

На Великом Вечерњу, у лиѣијној сѣхирѣ другој (Арсенијево твореније), стоји:

Ученики Христѣови, и основиѣа Церкве, исѣиниѣа сѣолѣи и сѣјени (...) Сѣји до обѣкише ширѣоу всеја земљи јакоже ралом сјејаша вјеру (...) О Пеѣре, камењу и основиѣе, и Павле, сосуде избраниј, иже и соѡрјаженији вољи Христѣови, всеја ѡривлекѣоша к доѡразумију јазѣки (...)

У лиѣијној Сѣхирѣ трећој (Германово твореније) стоји:

Пеѣре, верховне славних Ајосѣол, камењу вјери и Павле чудне (...)

У Канону Јована монаха (глас 3) стоји:

Вишњаѣо Ијерусалима, ѡраждане, камен вјери, виѣиѣа Церкве Христѣови, Троиѣескаја двојиѣа (...)

Слава, ѣлас 5, Византијева стихира:

(...) Пеѣре, камењу вјери, и Павле, ѡхвало всељениѣа (...)

У трећој самоѣласној сѣхирѣ ѣласа ѡрвој на сѣхѡвне (Андреја Критскога) стоји:

Свјеѣилници великиѣа Церкве, Пеѣра и Павла восхвалим: ѡаѣе до солнца возсиѣаша на ѡверди вјери (...)

На Јуѡрењу, у првом седалну пише:

Тјемже ѡо досѣѡјанију воисѣину ѡказалсја јеси камен вјери, и кључар блаѡдаѣи, Пеѣре Ајосѣоле (...)

Слава, ѣлас 1:

Церковнаѣо камења, всехвалнаѣо Пеѣра (...)

По 50. ѡсалму у сѣхирѣ стоји:

(...) ѡјесанми ѡхвалними ѡчѣим, Пеѣра камења вјери,

У другом тропару ѡрве ѡсме ѡрвоја Дамаскиновога канона ајосѣолу Пеѣру за свеблаженог Петра се каже да је ѡредсѣаѡѣел својеја Цркве, и ѡрвоѡрестѣолник.

У другом тропару ѡређе ѡсме ѡрвоја Дамаскиновога канона о Апостолу Петру се поје:

На камени ѡвојеѣо доѡсловиѣа, водрози Владика Иисус Церков неѡреклону (...)

У првом тропару ѡређе ѡсме друѣѣа Дамаскиновога Канона апостолу Павлу читамо:

Павле всеблажене, на основиѣи ѡвојем, молисја, додродјеѣељеј всехвалних назидатѣисја свејѣлѣсти.

Иѡакој ѡређе ѡсме друѣѣа Дамаскиновог канона садржи:

Пеѣре, вјери камењу, Павле, ѡхвало всељениѣа (...)

У првом тропару *четвртој* *јесме* *јрвој* Дамаскиновог канона пише:

Человјеком ловца њја (...) Христѿос, содјела божестѿвена, својеја Цркве, ѿрвому вручѿив кормила.

У другом тропару *седме* *јесме* *јрвоја* Дамаскиновог канона стоји:

Тедје Христѿос (...) ѿрвому јављајетсја, воскрес оѿи іроба.

Кардинал Валтер Каспер иступа са *стѿаром* *ѿтрадицијом* као са доказом да је Апостол Петар *јрви сведок васкрснућа* (в.: *Не ѿстоје два Христѿа — Беседе и ѿредавања*, Београдска надбискупија Београд, 2004, стр. 26).

Апостоли Петар и Павле у *свѿишлну* ословљени су као *црковнија стѿолѿи*, док се Козма монах у својој *хвалијној стѿихири* (шести глас) обојици обраћа речима:

Радујѿетсја, Пеѿре и Павле, учениј божестѿвених основанија незидљема.

**

Детаљан преглед оба канона *Службе* недвосмислено нам показује:

1. Да *Служба* није посвећена само једном Апостолу — Петру, нити само другом апостолу — Павлу, него обојици, који стоје у тесној вези са свим осталим Апостолима као њихови првоврховници.
2. Да су Петар и Павле *доѿојласије истѿиное*, *јрвији ѿројоведници*, *истѿинија стѿолѿи* и *стѿјени*, *камен вјери*, и *Троическаја двојица*, *свѿѿишлници великија Цркве*, да *јаче до солнца возсијаша на тѿверди вјери*, *Пеѿар, камен вјери*, *Павле*, *јохвала всељенија*, *црковнија стѿолѿи*, *учениј божестѿвених основанија незидљема*.
3. Да је Апостол Петар спорним завршетком *хвалијне стѿихире*, на коју је указао надбискуп призренски Марко Сопи, грубо истргнут из контекста синтетичке мисли о његовој црквеној улози и улози у апостолском сословију. Да он због тога међу Апостолима добија чудовишне, размере *надајостѿола*. Баш као што и папа добија атрибуте над-епископа, *једној и јединој* међу својима, или у односу на све друге у васељени.

А онда размере папског *дића* постају такве да истискују самог Саборног Христа, који је иначе једини: *Првина*, *Глава*, *Тело*, *Срце*, *Стѿолѿи* и *Тврђа истѿине*, *Сведржѿишељ*, *Крајеуѿаони Камен* и сами *Темељ Цркве*.

Христос је дакле све то, а не Апостол Петар сам, и само он, како су га већ својом добро познатом девосионалношћу и самовољом папски специјалисти прогласили, а на штету целокупног човечанства, умишљајући да Богу тиме службу чине!

Ето зашто нам у другој *хвалијној стѿихири* завршна фраза о Апостолу Петру звучи претенциозно: *и (Бог) камења, ѿеде (Петре/а) неѿостѿидна цркви водруженије (еграсмос, крејкосѿи, тѿвердиња)* и *основаније ѿоложи*, и тера нас да јој се, будући позитивно испровоцирани, непрестано враћамо.

Понављамо другим речима да је то место, тенденциозно тумачено, прејудуцирало Апостола Петра у хипер-фаворита само римокатоличке

стране, но која страна у пракси, упркос својим титанским напорима, ипак не успева да све људе сабере у оквир једне пан-јурисдикције!

VII

Подсећање на *йейро-йайску семанџику* јавља се у другом делу помињане спорне фразе *хвалиџне сџихире*:

О Пеџре, камењу и основије (...)

с којом се ми срећемо на великом вечерњу, у *друој лиџијној сџихири* Арсенијевој исте *Службе*),

као и у речима треће:

*Празник радосџен возсија концем днес,
всечесџинаја йамјай йремудрих айосџол,
и верховних Пеџра и Павла.*

*Тјемже и Рим срадујейсја ликовсџвуја в йјесњех и йјенијих,
йпразднујем и ми браџије, всечесџниј сеј ден совершивше (...)*
(*сџиховна сџихира на слава и ниње, глас б*).

У Црквеном Типику *йо чину Хрисџови Великија Церкве*, издатом в *Консџанџинооли*, в *Паџријаршеској Тиџоџрафији*, 1853, стр. 212, као и у грчком Минеју за Јуни (Атина, 1972, прво, 1985, друго издање, стр. 117), закључна реченица *сџиховне сџихире* Јефрема Кариаса требало би да по аналогiji такође буде *расмоџрена и исџрављена*, еда би на грчком језику у транслитерацији на српски језик могла да гласи:

*Дио ке имис аделфи,
ен одес ке умнис еорџасомен федрос
џин йансевасмион џафџин имеран, леџндес (...),
а на црквенословенском језику у транслитерацији на српски језик:
Тјемже и ми браџије,
в йјесњех и йјенијих,
йпразднуим свјеџло всечесџниј сеј ден йлаџљушче: (...).*

Но случајем те реченице баш тако и гласе.

У вези са спорном фразом, тенденциозно протумаченом, *хвалиџне сџихире*, ми у *Црквеном Типику* *йо чину Хрисџовија Великија Церкве*, на страни 212, у напомени под (в — 2) налазимо један жељени, и очекивани коментар:

Неџриличесџвујейџ Церкви нашеј реченије сије Рим, йџњеже дожесџиве-ниј Айосџол (Петр) не џочију Риму, но всему миру дисџ учџиџель и йросвје-џиџиџель. Усобње же џој йервиј Анџиџхијскују сосџави Церков.

*

Уздржаћемо се од коментарисања ове *найџмене* из Црквеног Типика, сма-трајући да смо проблем *йейро-йайаској йримаџа* у довољној мери размо-трили, барем у вези са завршном фразом *хвалиџне сџихире*.

Расправљајући о закључним речима друге *хвалијине сѣихире* ми смо помоћу спољашњих или историјских и јеванђелских или богословских сведочанстава, и делимичног увида у ћириличку рукописну грађу претпоставили да је реч:

- а) О замени ове *сѣихире* другом, при чему се она не може приписати Цариградском Патријарху Константину I Византијском, с обзиром на то да је он живео у седмом веку и кратко патријарховао у другој половини тога века (675–677), далеко пре алармантног захуктавања питања *йеѣро-йайскої йримайѣа* и његове радикално-и-фундаменталистички исказане схоластичке-и-неосхоластичке догматолошке грознице (Тома Аквински и Бонавентура 13. в., Нерман von Schildesche 14. в. и Антонио Флорентински 15. в., I и II Ватикански концил 19. и 20. в.). Боље је рећи да је реч о папи који *има јуридикчку, универзалну власиј над чийавом Црквом, над свим њеним деловима и члановима, над ейискојима* (Codex Iuris Canonici, канон 218).

Стога наш закључак да Цариградски Патријарх Константин I Византијски није временски могао да искорачи из друге половине седмог века и да закорачи у, рецимо, период итали-грчког процвата црквене химнографије! И то само да би *расмојрио* и *исјравио*. Шта?! Да ли споран завршетак *хвалијине сѣихире* прерадом већ постојеће, или да би саставио нову *хвалијину/сѣиховну сѣихиру* (*О ѣу Анарху Пајѣрос Йос ке Лојос*)?! Не!

Пре ће бити да је *хвалијину сѣихиру* (*О ѣу Анарху Пајѣрос Йос ке Лојос*) сачинио непознати химнограф знатно касније, крећући се иза имена цариградског патријарха, вичан полемикама са латинофронима, латинским мисионарима-химнографима и папистима; једном речју, стручњацима за прозелитизам.

- б) Да може бити речи и о томе да је до *наводне* интерполације, односно до претумачења спорног завршетка *хвалијине сѣихире* могло доћи услед њеног проласка кроз духовни простор *Велике Грчке* (*Оѣранѣ* или *Јужна Иѣалија*: Калабрија и Сицилија), захваљујући извесном латинском утицају на те црквене средине.

VIII

Досад смо у раду о проблематичном завршетку *хвалијине/сѣиховне сѣихире* (и *камења, ѣебе нейосѣидна цѣркви водруженије и основаније йоложи*) били у могућности да опширније анализирамо унутрашње или палеографске чињенице, у мањем обиму спољашње или историјске, док смо се са јеванђелским или богословским исцрпно позабавили.

Још једанпут ћемо се обратити палеографским изворима да бисмо још више сузили простор за недоумице.

*

Претпоставили смо да *хвалијина сѣихира* $\text{O } \acute{\epsilon}\kappa \text{ Πατρὸς } \varsigma \text{ δι} \omega\theta\epsilon\grave{\iota} \varsigma \text{ τὸ } \nu \text{ Θεὸν } \nu \text{ Λὸν } \gamma\omicron\nu\text{ν}$ (*Иже оѣ Оѣца јавлсја Божије Слово*) на грчком припада перу светог

Вартоломеја, једног од писаца канона светим апостолима Петру и Павлу (29. Јуни, канон на *йовечерју*, видети у: Pitra, J. V. *Hymnographie de l'Eglise Grecque*, Rome, 1867, стр. 82), или што је још вероватније, перу светог Јована Дамаскина (писцу два канона апостолима Петру и Павлу, видети у: Pitra, J. V. *Hymnographie*, стр. СХХІХ и СХХІІ).

Најранији помен треће по редоследу *хвалийне сйихире*: *Зван свише не човеком јејда земнаја дейма* у црквенословенским Минејима имамо у Минеју из друге половине 13. века (видети у: Пергамент 113, НБКМ, Софија, Минеј са пролозима за Јуни — Август), а најкаснији у другој половини 15. века.

Док најранији помен друге по реду *хвалийне сйихире*: *Иже ойи Ойица јављесе Божије Слово*, са завршетком: *И камен на ѿе дјесйидни. Цркви уйврдение йологи* имамо у Минеју за Јуни, конволут, 1490–1500 (Архив САНУ 290).

IX

За времена митрополита кијевског Петра Могиле имамо књиге по грчком и делимично по латинском обрасцу. Оне се упоређују са грчким венецијанским издањима. Латински утицај је нарочито приметан у *Служеднику* (1629–1639) и *Треднику* (1646). Он ће се осећати све до 20. века (в.: *Православна енциклопедија Руске Православне Цркве*, том III, Москва 2001, 485, стр. 503, на руском).

За нашу *хвалийну/сйиховну сйихиру*: *Иже ойи Ойица јавлсја Божије Слово*, и за њену завршну фразу: *и камења, ѿебе нейосйидна цркви водруженије и основаније йологи*, — свети митрополит Петар Могила је могао знати.

Ту претпоставку базирамо на чињеници постојања јунских Минеја. На пример:

конволута 1490–1500. године и прве четвртине 14. века (Архив САНУ 290),

друге половине 15. века, 1570–1580. године (Архив САНУ 123) и 16. века (Архив САНУ 385).

*

Исправкама књига прибегавало се и пре исправки за времена патријарха Филарета. Тачније, прибегавало се прилагођавањима. Године 1619–1630 појавиће се штампани Минеј.

Патријарх Никон (1652–1658) ће се лично залагати за исправљање црквених књига, посао који ће бити поверен Епифанију Словинецком, кијевском ђаку, и Арсенију Грку.

Патријархов архиђакон Арсениј Суханов, економ, дипломата, писац, језикозналац, преписивач рукописа, управник московске штампарије, ...

био је челни сакупљач књига. Године 1640. он се упућује у Грузију на вишегодишњи боравак ради сакупљања рукописа. Он са Грцима води и диспут о вери. Од Срба сазнаје 1649. године о смутњи у вези са књигама: да *грчке књиге које се ширмају у Венецији и Енџлеској садрже мноштво католичких јереси, док у руским нема никаквих одступања од православља* (в.: *Православна енциклопедија Руске Православне Цркве*, Исто, стр. 416, на руском).

Прва штампана издања богослужбених књига појављују се у 16. и 17. веку.

За време патријарха Адријана (године 1689–1691) појавиће се први исправљени Минеј; тачније, то ће бити усаглашавање Типика и Минеја.

Године 1660–1663. Минеји ће изаћи из штампе.

X

Књига Минеј током своје вишевековне историје претрпела је, али и даље трпи промене у погледу структуре и садржаја. Истраживачки рад на њој, на пример рад на грчким Минејима од 9. до 12. века (његова *студијска ера*) још није подвргнут схематизацији (в.: Никифорова Александра Јурјевна, *Проблема происхожденија служебној Минеји: Сиркијура, состав, месјачеслов греческих Минеј 11–12 вв. Из манастирја свјатој Екашерини на Синае*, Автореферат, Москва, 2005, из рукописа, стр. 3, на руском).

У периоду 13–14. века, при прелазу са Студитског на Јерусалимски богослужбени Типик, Минеји су били скраћени, унификовани и искварени тако да су се једне и исте њесме у њима приписивале разним ауторима, акросисис канона су се губили, из њих је изостављана друја њесма, касније су уметњани тројари, и управљене су мнобројне грамајичке и синтаксичке грешке (цитирано према Деторакис Тх., *Козма Мелод, Живој и дело*, Солун, 1979, Аналекта Влададон 28, стр. 238, на грчком, у: Н. А. Јурјевна, *Проблема происхожденија служебној Минеји*, стр. 3, на руском).

Док истраживање химнографије *ошранџске* или *јужноиталијанске* (*итало-сицилијанске* и *калабријске*), или *итало-грчке школе*, тек треба да окупи истраживаче који ће открити, рецимо степен латинског утицаја на православно химнографско благо, и самим тим на њен православно етос (уп. Архимандрит Кипријан (Керн), *Изабрана литурјичка дела*, Шибеник 2009, стр. 48–49).

XI

Сада нам ваља сажето саопштити химнолошке, историјске и теолошке резултате истраживања, посебно и уједно, друге *хвалијне стихире*, у *Служби свјетим апостолима Петру и Павлу*: са почетком: *Иже оти Оица јав-*

лсја Божије Слово, и са њеним завршетком, наводно *инѿерѿолираним*: и (Бог) камења, *ѿеде* (Петре/а) *нейосѿидна* *цѿкви водруженије* (*еграсмос*, *крейкосѿ*, *ѿвердиња*) и *основаније ѿологи*.

*

А. Химнографски закључак. Вероватна припадност *хвалиѿне сѿихире* (‘Ο ἕκ Πατρὸς εἰς διῶθεῖς τὸ τὸν Θεὸν τὸν Λόγον = *Иже оѿи Оѿица јавлсја Божије Слово*), те самим тим и њеног завршетка (incipit: εἶν σοι ἀκαταί σχυρτον ἐκκλησί ας τήν εἶδραν ὁ θεμεῖ λιος ἐπή ξατο = *и камења, ѿеде нейосѿидна цѿкви водруженије и основаније ѿологи*) (в.: Pitra, *Нутноgraphie de l’Eglise Grecque*, Rome, 1867, стр. СХХІХ) другој половини Првог хришћанског миленијума (7–8. в.), као и њено континуирано појављивање у словенским/црквенословенским, но не и у грчким јунским Минејима, најпре сведочи о древној вези њеног грчког оригинала и њеног словенског превода; сведочи о древности самога превода у поређењу са другим грчким издањима Минеја.

Конкретно, ми смо у раду извршили поређење са грчким издањима јунског Минеја који ову *Сѿихиру* уопште нису уврштавали *хвалиѿне*, међу које спада и такозвана *размоѿрена и исѿрављена Сѿихира* цариградског патријарха Константина I Византијског ‘Ο τοῦ Ἀνά ρχου Πατρὸς εἰς Υἱὸς εἰς καὶ Λόγος = *Безначалнаѿ Оѿица Син и Слово*.

Ако бисмо после истраживања проблема последњи пут поставили питање: Откуда представа призренском надбискупу Марку Сопију да завршетком *хвалиѿне сѿихире* (*и камења, ѿеде нейосѿидна цѿкви водруженије и основаније ѿологи*) и православни исповедају петро/папски примат?, одговор би могао гласити: Од сугестија кардинала Питре, непосредних и посредних.

Монсињор Марко Сопи као питамац папског Универзитета у Риму, управо преко Питриног ауторитативног рада о месту и улози првоврховног Апостола Петра у источној химнографији могао је стећи утиске, односно усвојити устаљено латинско мишљење у вези са фамозним закључком *хвалиѿне сѿихире*, коју је Питра иначе лично превео на латински језик (*Нутноgraphie de l’Eglise Grecque*, стр. СХХІХ: *te praeterea Petram vocans, in te cathedram Ecclesiae confundi nesciam, qui ipse fundamentum est stabilivit* = *и камења, ѿеде нейосѿидна цѿкви водруженије и основаније ѿологи*).

Ако истовремено поставимо питање и Гијомове замене ове *хвалиѿне сѿихире сѿихиром* која се приписује цариградском патријарху Константину I Византијском, добићемо одговор да је и сам он, некадашњи учени језуита Гијом, знао за Питрин неприкосновени ауторитет у области источне химнографије/химнологије. То јест, за уврежено схватање о петро/папском примату (наводно) и код православних (?!). Православни Архимандрит Дени Гијом дакле, сам будући одличан познавалац и преводилац источне

химнографије/химнологије са старогрчког на француски, видимо, одбија да у јунски Минеј за франкофоне унесе старију грчку *сѣихиру*: 'Ο ἕκ Πατρὸς διλωθεὶς τὸ ὕψος τοῦ λόγου = *Иже оῦи Оиѣца јавлсја Божије Слово*. Уместо ње он поставља трећу *хвалиѣну сѣихиру* црквенословенског Минеја: *Свише зван див, а не оиѣ человек* = *Tenant la vocatio non des hommes, mais du Très-Haut* (в. *Méné de Juin*, traduction père Denis Guillaume, éd. Diaconie Apostolique, Rome, 1988, стр. 230).

Б. Историјски закључак. Колико су римокатоличкој Цркви православни хришћани Другог хришћанског миленијума изгледали неуклопиви у њен концепт црквене историјске мисије међу народима целе Земље, и уопште, колико су јој сметали на њеним историјским беспућима неприхватањем тога концепта, о томе сведоче тенденциозни утицаји латинских мисионара на све области црквене теорије и праксе православних хришћана кроз векове до данас.

Од тог утицаја, или бар од латинске ревности да се делује на православне шизматике, није могла бити изузета ни православна химнографија/химнологија.

Што се тиче наше *сѣихире* и њеног *сѣорној завршејка*, ми се засад миримо са чињеницом да се она налази у *Служби свейим айосѣолима Пеѣру и Павлу*, иза другог од два Дамаскинова празнична канона, и то у Питрином издању (у његовој Дисертацији).

А кардинал Питра не само да је ову *хвалиѣну сѣихиру* објавио као уклопљену у *Службу*, иза другог празничног канона преподобног Јована Дамаскина (8. век), него ју је и на латински језик препевао.

Узимајући ово у обзир ми и даље остајемо у недоумици у погледу њеног аутора (свети Вартоломеј, преподобни Јован Монах?), и времена њеног настанка? Тако дакле, *сѣихира* напросто нагиње ка анонимности, но остајући жилава! Она православне хришћане, сваке године на празник светим славним, свехваљеним и првопрестолним апостолима Петру и Павлу, асоцира на петро/папски примат.

Није ли то у најмању руку оно што би папски мисионари могли пожелети?

В. Богословски закључак Римокатоличко обраћање православнима путем *ѣѣро/ѣѣјској ѣримѣѣ*, и њихово упорно, вековно размахивање њиме као заставом пред очима целог хришћанског и нехришћанског света, баш свуда и увек дају нежељене резултате.

И поред титанских покушаја папних богослова да овај догмат учине јединоспасавајућим и општеприхваћеним, он у границама хришћанске икумене ипак остаје само један теологуменон, успео и успешан само на локалном нивоу. Али при том, и један еклисиолошки експеримент, иначе по све нас врло скуп, и ризичан! Дакле, у погледу остварења васељенске саборности он остаје само један експериментални сизифовски пројекат.

Латинска петро/папска традиција вероватно је најтежа за ношење савим римокатолицима, те тиме и најзахтевнија, тако да сами римокатолици могу да се запитају:

ако је Beatissimo Petro apostolorum principi

o tis ekklesias stilos kai edraionta, petra pisteos, prokritos, vasis dogmaton, o theios kleidouhos, pansofos, mega, petra ton Apostolon, koronis kai protothronos, poimin imon kai eksarhos ton romis papan thermos flakson (мото Питрине студије *Hymnographie de l'Eglise Grecque*, у част св. Петра и Апостола, Rome 1867), шта им онда друго преостаје чинити него да цео свет приволом сложе под петро/папски омофор? Али свет то неће!

Православнима пак не преостаје друго до да се запитају: куда још да се дену од мисионарских подухвата из Рима-Рима који од њих тражи једно те исто?! Како јуче, тако данас. Но, да ли и сутра?!

Г. Општи закључак. Док су православни јерарси и пастири, рецимо, Грчке и Српске Цркве прве и друге половине деветнаестог века активно учествовали у борби сопствених народа за биолошки, историјско-друштвени и црквени опстанак, као и за њихову личну и политичку слободу и достојанство, при том лично кушајући горчину свих народних агонија (јерарси и пастири Српске Православне Цркве пролазе скупа кроз сву борбу двадесетог века), дотле су латински јерарси и пастири, али и генерације хришћана римокатоличке Цркве прве и друге половине деветнаестог века, језуита и францисканаца (тј. фрањеваца) били у стању не само да неометано долазе до извора и грађе за сваку тему свог научног рада, него и да их најчешће имају у свом поседу, те да тако постану корифеји, односно специјалисти разноврсних теолошких наука! Дакле специјалисти теолошких наука који ће своје резултате не само позајмљивати православнима, него их и извозити у њихове средине.

Према томе, резултати њихових научних истраживања велике сугестивне моћи учинили су да се формирају научни закључци, мишљења и теорије од општеважећег и општеобавезујућег карактера за сав латински свет. У том смислу свеједно је да ли је у *хвалићину сѣихиру Иже оѣ Оѣца јавлсја Божије Слово* руком паписте интерполиран спорни завршетак и *камења, шѣбе нейосѣидна цѣркви водруженије и основаније ѣоложи*), или се он опет од стране паписта тумачи у кључу присуства петро/папског примата у њој самој, што је по намери и учинку равно интерполату!

Папским теолозима и пројектантима догмата треба предочавати да се они не могу ослањати на то што своје конфесионалистичко-мисионарске изуме и методе даље и све даље извозе у преостале им мундијалистичке средине. Јер у суштини, нема користи од организованог мисионарског извоза у свет највећег достигнућа — папског примата — ако римски папа треба да остане *један*, и да постане *једини*, и са правом *non discutandum* експлоатације дигнитета светог Апостола Петра, а тиме и *Вечној ѣасѣири*!

Уколико римокатолици стварно желе даљи дијалог са Православнима о питању петро/папаског примата, онда ће и за самога Бога Духа Светога бити више, па и довољно места за делање.

До тада пак, неримокатолици остају да се питају: Нису ли то латини приграбили Апостола Петра по праву без покрића, и да ли би то било по благоизвољењу Божјем?!

Јер нам тај, и тако представљани Апостол Петар, у суштини, остаје недокучив, и далек.

И даље, у вези са тим питање: Да ли се благоизвољење Божје испољава на Петровом римском прејемнику који у Цркви треба да поседује *не-шито еізоишчно*, до њега у Цркви непознато?! Рецимо посебну харизму којом његов self не само да надилази Цркву, него и да над њом беспоговорно тријумфује!

Поводом *прејемства Петрова* можемо рећи да има места за њега, али у свакој локалној Цркви, но не над њом, и не само и искључиво у римској Цркви, али опет не ни над њом! Јер се Петрово прејемство поклапа са прејемством осталих Апостола у личности сваког епископа као предстојатеља и учитеља на *евхаристијском сабрању* сваке локалне Цркве као пуне, истоветне са Једном, Светом, Саборном и Апостолском Црквом! Подједнако са осталим Апостолима Петар је ревнитељ црквеног заједничења и јединства свих у Христу, и то би у суштини било све од њега, или оно најважније!

Ето услова под којим се може ваљано наставити билатералан богословски разговор о *примату* између истински и суштински заинтересованих за њега. Реакција еклисиолошке свести Истока на западну доктрину о првенству никада није била покушај одрицања првенства Петра међу Апостолима, него и онда и сада само реакција на латинску интерпретацију првенства у светлости поимања Цркве. А оно, владајуће на Западу, заиста се онтолошки разликује од изворног и светодуховског на Истоку! Односно, како у православљу на Истоку, тако и у православљу на Западу.

Сагледавано из перспективе православне ерминевитике место Апостола Петра у Цркви наглашено је у римској еклисиологији преко мере! Прејемство апостолског првоврховника Петра пренаглашено је по власти главе а не по чврстости вере. Оно је преиначено у примат васељенског примаса на вишеструку штету прејемства Петра у епископу сваке локалне Цркве, док је сам појам и синтагма *Ајосћол Петар* преиначен на штету синтагме *Ајосћол Петар као њрвак* прве апостолске заједнице, началствујућ првим евхаристијским сабрањем у Јерусалиму.

Уместо да поједностави проблем примата и да предање о месту Апостола Петра у Цркви разјасни, Други ватикански концил је оба накнадно учинио правим каменом спотицања (*Њејра скандалу*). Јер са изразима *Дојмајске констийиуције Pastor Aeternis: њрвенство истинске сојсјивене јурис-*

дикције; ирвенство јурисдикције над целом Црквом; дожанско право апостолско ирвенства римској папи поставља изнад целе Цркве (18. јули 1870. година, IV заседање, глава 3) данас најбољи и најсавеснији римокатолички богослови не знају шта би да учине! По њима не само Први, него ни Други ватикански концил није успео да заврши процес од насушне потребе.

У то смислу сам кардинал Валтер Каспер сведочи да „Први ватикански концил није успео да укључи примат у еклисиолошки контекст. Зато је процес остао недовршен.“

Мада је Други ватикански концил покушао да догмат из 1870. смести у оквире новог виђења Цркве, он у томе није успео:

„Сабор није успео да потпуно сједини ове нове елементе (који, заправо, одговарају древној традицији) са одлукама Првог ватиканског сабора. Није постигнут успех у проналажењу целовитог решења свих питања. Повремено се говорило о два различитим еклисиологијама. По завршетку сабора све ово је довело до различитости у тумачењу, која ни до данас није превазиђена. У том смислу је Други ватикански сабор остао недовршен. Положај Петрове службе у еклисиологији уопште, однос васељенског и локалног аспекта Цркве, применљивост принципа потчињености, као и низ других богословских и практичних питања — све то није коначно разрешено“. (в.: *Увод у предмет и католичку ерминевићку концилну политику Првог Ватиканског концила/Петрово служење. Дијало католлика и православних*, Москва, 2006, 25–26, на руском; В. Лајба, *Служба (примат) апостола Петра у структури Православне и Римокатоличке Цркве*, Београд 2010, закључни део рада-скрипте, стр. 181–183).

*

Теорија о кварењу и исправкама богослужбених, храмовних текстова, на пример Типика и Минеја, није теорија завере већ чињеница, и њу као такву рецимо посведочује протојереј К. Никољски (в.: *Памјатници древнеј иисмености, материјали дља историји исправленија боислужедних книи, об исправленији Устава церковнаго в 1682 году и мјесјачних Минеи в 1689–1691 г.*, Москва, 1896, стр. 14–18. на руском).

А што се опет тиче теме нашег истраживања у области кварења и исправки богослужбених текстова, установили смо да у јунским *Службама Памјатника об исправленији* нема *Службе* светим апостолима Петру и Павлу, те према томе не би требало да има самих исправки интерполата у *хвалитној стихихири*; конкретно, у њеној закључној фрази *и камења, шебе неистинднa цeрквe водруженије и основаније йологи* (Исто, стр. 15–16, 18).

Само језгро закључка наше студије треба да сачињавају следеће речи. Ако би се испоставило да је наш трослојни (химнографски-историјски-теолошки) оглед из православне химнографије/химнологије, узет у целини, само једна конструкција, настала на основу провокације петро/папским приматом потекле од једног римокатоличког надбискупа (који га читава

на преосетљивом месту једне *хвалийне сѣихире*), и реакције на ту провокацију од стране једног православног епархијског архијереја (који искључује спорну завршну фразу из текста поменуте *сѣихире*), понављамо, наш оглед би и тада задржао актуелност једне незаобилазне чињенице, кључне у раду православних химнографа и химнолога садашњих и будућих!

А та чињеница је могућност деконструкције не само сада, и не само једног тенденциозног преиначења смисла химнолошког текста у корист петроцентричног/папоцентричног примата (до степена латрије и једног и другог), већ и сваке оне речи која би била безобзирно унесена у ткиво било којег изворног и православног, светоотачког и химнографског дела.

Та могућност међутим, не везује се за закаснелост саме деконструкције, него је увек добродошла.

ХП

Apendix

У додатку ове студије ми желимо да подсетимо да студиозан, свеобухватан приступ православној црквеној химнологији/химнографији, затим интердисциплинаран научни и богословски рад на обелодањивању њене црквено-богословске изворности и нагласак на њиховом етосу треба да преовлађују, и да буду руководни у раду како наших савремених песника-химнографа тако и богослова, еда би им било омогућено да надгледају, и да чувају догмате, исказане језиком химнографије.

Зато указивање:

- 1.) На неопходност изучавања раних Минеја 11–12. века, на шта су крајем 19. и почетком 20. века пажњу скренули архиепископ Сергиј Спаскиј, А. И. Пападопуло-Керамевс, И. В. Јагић и протојереј Владимир Рибакoв.

Њиховим трудом свет су угледали многи рукописи, и штампане су многе књиге из области химнографије. Интересовање за словенске преводне Минеја такође је порасло у последњој деценији 20. века. Богат преглед њихових радова о томе доноси Никифорова Александра Јурјевна у *Авиореферату* свог магистарског рада (стр. 5–6).

Што се раних Минеја тиче, они су се један од другог разликовали не само по календару него и по саставу песама. Минеји 11–12. века показали су се од првостепене важности за изучавање канона 7–8. века, који су опет, у књижевној обради и унификацији Минеја 12–14. века без трага ишчезли из богослужења (Н. А. Јурјевна, *Авиореферат*, стр. 14).

О истраживању химнографије Службеног Минеја по етапама формирања химнографских школа: палестинске богословско-поетске са центром у Лаври светог Саве Освећеног, цариградске омилићке са центром у Константинопољу и поетско-омилићке 9. века, или: Палестинске (7–8. в.), Константинопољске (9–12. в.), Прелазне (12–13. в.) и Нео-саваитске или

Јерусалимске (14. в.), треба видети код: Н. А. Јурјевна, Автореферат магистарског рада, стр. 24–25, јер је ово истраживање донело богате плодове.

2.) Химнолозима/химнографима се такође скреће пажња на то да ће само музичка и поетска сила, рецимо једног Јована Дамаскина, моћи да уводи у Цркву нове песничке облике без изазивања смутње (уп. Софрониос Евстратијадис, *Свети Јован Дамаскинос и његова њесничка дела*, Нови Сион 1931, стр. 501, цитирано према Ендрју Лут, *Гликоримон: Јован као њесник*, у: Свети Јован Дамаскин, предање и оригиналност у византијској теологији, Београд–Карловац, 2010, стр. 354 и 405). У тај будући, насушни и грандиозан по обиму црквени посао треба да буду укључени првенствено њему дорасли црквени богослови-песници помесних Цркава. Конкретно, били би то они који поседују спонтаност или лиричност једног Романа или Козме, сладост ритма, дикције и једноставности описа једног Дамаскина (Евстратијадис, *Исџо*, стр. 500. А. Лаут, *Исџо*, стр. 355). Њихова лирика нарочито данас треба да надахњује животворним гробом Христовим и Богородичиним, и да преплављује хришћанске душе благодатном радошћу и весељем. Нарочито Васкрсење и Вазнесење Господње и Успење Пресвете Богородице треба да буду теме црквених песама (уп. *Исџо*).

3.) Црквену жетву савременог, неопатристичко-синтезичког богословља треба да сачињава синтеза православне теолошке, философске и научне мисли са западном теолошком, философском и научном мишљу (теза митрополита Јована Зизјуласа и протопрезвитера Владана Перишића). Њу свакако треба тражити и пронаћи и на пољу благодатне поезије и химнологије! И то тако што химнологија неће бити пуко поетско дотеривање, него прецизно осмишљено славословљење и исповедање, у коме ће богословље Васељенских и Помесних сабора испољавати свој суштински етос и играти своју улогу тумача у повратку целокупног савременог људског бића, његове душе и тела, Христовој Цркви — братској Заједници Духа Светога, благоизволитељној Богу Оцу (уп. Е. Лут, *Еџило*, у: Св. Ј. Дамаскин, стр. 393).

Ето зашто црквена химнологија/химнографија у бити није једно поетско преузношење, једна тирада хипербола. И ето зашто је она једно теолошко и сотириолошко исповедање вере, по темама и по надахњућу истоветно Оросима вере и одлукама Васељенских и Помесних сабора. Зато би савремени православни химнографи требало да поседују и веру и смелост у Господу већу од вере и смелости оних који би, ма колико били учени, могли да помисле, па и да напишу, да оно што се метафорички и уз песничку слободу говори и поје на богослужењима, не треба дословно схватити. Међутим, истина је у томе да то није реторско преузношење, већ образац самих православних догмата.

Будимо неприступачни свакој сумњалачкој помисли и речи и делатности таквога типа у вези са описаним обрасцима православних догмата! Дакле будимо непријемчиви за сваки произвољан, тенденциозан и идеолошки вид тумачења тананих химнолошких исказа.

4.) Ми стојимо пред чињеницом да ће православни химнолози и химнографи и данас, и у будућности морати да се у свом химнолошко/химнографском раду ослањају на Свето Писмо, Анафоре и саборске Оросе вере, на свете Апостоле и свете Оце! А од светих Апостола и Отаца да се ослањају првенствено на Богослове: Апостола Јована, Атанасија Великог, Василија Великог и Григорија Богослова, Кирила Александријског и Јустинијана Великог, Максима Исповедника, Јована Дамаскина, Фотија Великог, Кирила и Методија, Климента и Наума — просветитеље Словена, Григорија Паламу, Филотхеоса Кокиноса, Николу Кавасилу и Јосифа Вријенија, најзад на Марка Ефеског и Генарија Схоларија, Макарија Коринтског и Никодима Агиорита ...

Док ослонац и надахнуће они заправо треба да траже код свих богослова песника: Јефрема Сиријског и Романа Мелода, Јована Дамаскина и Козме Мајумског, Јосифа Химнописца и Германа Цариградског, Теодора Студита, Симеона Новог Богослова и патријарха Митрофана, Архиепископа Симеона Солунског и хагиографа Симеона Метафраста, књижевника и химнографа Александра Пападијамандиса и Герасима Микраананитиса, Николаја Велимировића и Никодима Патраског, Софронија Новог Есекског и Јустина Ђелијског (уп. Ендрју Лаут, *Гликоримон: Јован као њесник*, стр. 386).

Однос према црквеној химнологији/химнографији као према црквеном благу које је могуће сачувати само помоћу њему саобразног црквеног, православног етоса, јесте нешто што се увек стављало пред сваког химнографа, онога кога су сви одувек сматрали лиром Духа Светога.

5.) Помена у вези са реченим вредни су и упокојени савремени старци, рецимо патријарх српски Павле и Серафим Будисавачки, те Порфирије Кавсокалит и Јаков Цаликис. Незоставно и покојни професор Јован Фундулис, као и живи старци и химнолози Дени Гијом и Серафим Барадел, келејник старца Софронија Есекскога.

Сви су се они управо бдењима над текстовима богослужбене теологије просветлили. (О двојници стараца, Порфирију и Јакову пише и Архимандрит Јефрем Ватопедски, у својој *Речи с Ајџоса* (2010, стр. 29, ф. н. 64, на грчком).

Епилог

Састављач текста *Да нам буде јасније још једно њиџање наше вере* има пријатну дужност да за заокружени вид рада (подршком, прикупљањем драгоцених података и археографске грађе и стручном помоћи у њеној обради) заблагодари следећим личностима: Марији Јовчевој, доктору наука, вишем научном сараднику Института за књижевност Бугарске Академије Наука, и нарочито, Снежани Јелесијевић, магистру филолошких наука у Београду.

Састављач истог текста своју благодарност такође дугује професору на Катедри за литургијско богословље на ПБФ-у, др Ненаду Милошевићу, и њеном доценту Србољубу Убипариповићу, те студентима ПБФ-а, окупље-

ним у храму и око храма светог Апостола и Јеванђелиста Јована Богослова (Србима, Сиријцима, Грузинима, Бугарима, Румунима, ...).

Zusammenfassung: Auf dem zweitem Sticheron beim Psalmen, das beim Gottesdienst am Gedenktag der heiligen, ruhmreichen und hochgelobten Aposteln Petrus und Paulus gesungen wird, können mögliche Spuren des Einflusses des römisch-katholischen, *petrolatrisch-papstlatrischen* Primats erkannt werden. Über den Einfluss auf dieses Sticheron, das regelmäßig und bis zum heutigen Tag in orthodox-gottesdienstlichen Hymnographie der serbisch-orthodoxen Kirche benutzt wird, hat zuerst Patriarch Paulus schon als Bischof der Diözese Raska-Prizren am Anfang der achtzigigen Jahren des letzten Jahrhunderts erfahren. Deswegen hat er in diesem Sinn seine Priester darauf aufmerksam gemacht.

Aber Erzbischof von Prizren, Monsignore Markus Sopi, der vor kurzem verstorben ist, hat zuallererst Patriarch Paulus über die Spuren von Petrus- und Papst-Primats in diesem Sticheron beim Psalmen seine Aufmerksamkeit zugewendet. Zwar hat Bischof Paulus dieses Sticheron an der Matutin in der gottesdienstlichen Anwendung behalten, aber seine letzte papst-zentrische Phrase hat er ausgelassen. Warum hat Bischof Paulus so entscheidend reagiert? Wie konnte Monsignore Markus Sopi wissen, dass, laut seiner Aussage, sogar orthodoxe Gläubige in ihren Tempeln feierlich den Petrus- und Papst-Primat bekennen. Dies bezüglich haben wir zuerst versucht, das Problem zu definieren und danach zu analysieren. Schließlich haben wir in Bezug auf das Hauptthema einige gründliche Bemerkungen, sowohl bezüglich der Forschungen der frühen Menäon (11–12 Jahrhundert) und ihrem Ethos als auch ihrer traditionellen hymnologisch/hymnographischen gestalterischen Arbeit, geäußert.

Извори

Свето Писмо Старог и Новог Завета *Библијска месџа*

Пс. 118, 22.

Ис. 8, 14; 28, 16.

Мт. 16, 18–19; 18, 18; 21, 42.

Мк. 3, 16.

Лк. 6, 14.

Јн. 1, 42; 20, 23; 21, 15–17, 20–22.

Дап. 4, 11.

Рим. 9, 33; 10, 11.

Еф. 2, 20.

Кол. 2, 18.

1 Пт. 2, 5, 6, 7, 9.

2. Пт. 1, 12, 15, 21.

Колекције Минеја, Зборника, Типика и Инципитариума

Ђирилски рукописни Минеји и Зборници

1. *Минеј за Јуни* збирке манастира Хиландара, бр. 147, четврте деценије XIV века (микрофилм А 4322), српске редакције (Д. Богдановић, *Каталоги ђирилских рукописа манастира Хиландара*, Београд 1978, стр. 94, бр. 147.

2. *Минеј за Јуни* збирке манастира Дечана, бр. 33, српске редакције, средине 14. века (Д. Богдановић, *Инвенџар ћирилских рукописа Јуџославије XI-XVII века*. Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књига XXXI, Београд, стр. 55, бр. 632, *Служба светиим айосџолоима Пеџуру и Павлу*, стр. 41б—49б, 34б.
3. *Минеј за Јуни* збирке манастира Дечана, бр. 39, 1390–1400 и средина XV века, српске редакције рашког правописа (Д. Богдановић, *Инвенџар ћирилских рукописа Јуџославије XI-XVII века*, стр. 55, бр. 636, стр. 180а-194а, 193б.
4. *Минеј за Јуни* збирке манастира Хиландара, бр. 146, четврте деценије и последње четвртине XIV века, српске редакције, рашког правописа (Д. Богдановић, *Каталоџ ћирилских рукописа манасџира Хиландара*, Београд 1978, стр. 94, бр. 146, стр. 348а—348б.
5. *Минеј за Јуни* Архива САНУ 290, конволут, 1490–1500. године и прве четвртина 14. века, стр. 112а.
6. *Минеј за Јуни* Архива САНУ 123, друга половина 15. века, 1570–1580. године, стр. 6а, и Архива САНУ 385, 16. века, стр. 127а.
7. *Срџски рукоџисни Минеј за Јуни* Архива МСПЦ 124, с краја 16. и с почетка 17. века, стр. 99б.
8. *Срџски рукоџисни Минеј за Јуни* Архива СПб, бр. Р 428, из 17 века (1625), (Народна библиотека СПЦ, Археографско одељење), стр. 153б

Буџарски

9. *Минеј са џролозима за Јуни* — Ауџусџ, Народна библиотека „Свети Кирил и Методије“ (Бугарска, Софија), бр. 112 (598), друга половина 13. в., а најкаснији у другој половини 15. века. Пергамент бр. 113, (опис в. у: *Оџисџ на рџкоџисџиџџ и сџароџечайниџџ књиџи на Народнаџа библиоџека во Софија*. Състави проф. Б. Цоневџ. Софија 1910, стр. 83–85.
10. *Минеј за Јуни*, изд. московско 1793, и кијевско 1893. године.

Шџамџани Минеџи и Службе

Грчки и лаџински

11. *Office du XXIX Juin*, у: Pitra, J. V. *Hymnographie de l' Eglise Grecque*, стр. 79–84. Такође CLIII, стр. 42, 57, 59, 62, 67, 77 — Vita S. Bartholom. cur. Sciomari, Rom. 1728, у: Index melodorum. Такође LXXXVI–LXXXVII. *Troparia praecedentibus Canonibus inserta*, CXXXV и CXXXIX, CXXXVII — CXXXIX, CXXXII.
- Интернет адреса: <http://boks.google.com/books?id=DvcCAAAAQAAJ&pg=PA17dq=inauthor:%22Jean+Baptiste+Pitra%22#v=onepage&q&f=false>.

Грчки

12. *Минеон џу Иуниу*, Патријарашка библиотека (ПБ 15430), 1732, стр. 119.
13. *Минеон џу Иуниу*, еkd. *Аџосџоликис Диакониас џис еклициас џис Елагос*, ен Атхинес, еkd. 1, 1972, еkd. 4, 1985, стр. 117–118, на грчком.

Словенски (црквенословенски) шџамџани

14. *Минеј за Јуни*, издање епархије шумадијске, Крагујевац — Вршац, 1983, стр. 212.

15. *Минеј за Јуни*, изд. еп. жичке, уредио епископ жички Хризостом, Жича — Студеница, 2007, стр. 381.
16. *Минеј за Јуни* Архива ПБ П II 36. 873, московско издање из 1769. године, стр. 255–256.
17. *Минија мјесјац Јуниј*. — М.: Московскиј Сретенскиј манастир, издатељство „Правило вјери“, 1996. — 591. стр. Репринтное воспроизведение изданија: Киев. В. типографији Киево–печерској лаври. /авчг года. (с допoлненијама), (на руском). Електронска адреса: *Source http: // www. orthlib. info /Menaia /Rjadovaja — Minea /10 — June/jun 29. pdf/*, стр. 443).
18. *Зборник црквених богослужбених песама, псалама и молитава*, Београд 1991, стр. 316–317.

Шћамїани Минеји на језицима

Грузијски

19. *Минеј за Јуни, Sadgesascaulo, Ivnisi, Tbilisi, mtacminda, cminda Ninos eklesia, celi ca mtacminda*, 2001, стр. црке.

Румунски

20. *Mineiul Lunei Iunie*, edita IIIa, Bucureşti, 1927, стр. 274; editia a-IV-a, Bucuresti, 1972, стр. 274.

Арајски

21. *Kitab Alminauon alžž° alsaales*, Dimašk, 1959, стр. 130.

Француски

22. *Méné de Juin*, traduction père Denis Guillaume, éd. Diaconie Apostolique, Rome, 1988, стр. 230.

Енїлески

23. *The Menaion The Month of June*, Boston, Massachusetts, Holy Transfiguration Monastery 2005, стр. 149.

Шћамїани Тиїшци

Руски

24. *Тиїшкон ѡѡриарха Алексија Сїудийїа в Византїи и на Руси*, Пентковскиј, А. М., Москва 2001, стр. 350–351.

Буїарски

25. *Тиїшк церковниј ѡо чину Хрисїови Великија Церкве, ѡреведен же с Греческої ѡѡ вїѡраїѡ еїѡ изданија, и ѡрисїѡсѡблен, (...), к славјанским церковним книїам Неѡфиїѡм Иеромонахом Рилским (...), в Константинополи в Патријаршеској типографији 1853, стр. 212–213, астериск-напомена под (в — 2).*